

**ПИТАННЯ ОХОРОНИ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА
У НАУКОВИХ ВИДАННЯХ
(методичні рекомендації)**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ АКАДЕМ
ПЕРІОДИКА

КИЇВ • 2017

Авторський колектив:

Ю.М. КАПІЦА, К.С. ШАХБАЗЯН, Д.С. МАХНОВСЬКИЙ,
О.Г. ВАКАРЕНКО, А.І. РАДЧЕНКО, З.А. БОЛКОТУН

*Рекомендовано до друку Науково-технічною радою
ВД "Академперіодика" НАН України (протокол від 22.12.2017 № 4)*

*Видання підготовлено за результатами НДР "Формування та розвиток
електронних ресурсів для ефективного представлення видавничої продукції
НАН України", виконаної ВД "Академперіодика" НАН України*

ПЗ5 **Питання** охорони авторського права у наукових виданнях (методичні рекомендації) / Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський, О.Г. Вакаренко, А.І. Радченко, З.А. Болкотун. — Київ : Академперіодика, 2017. — 110 с.

Розглянуто практичні питання та рекомендації щодо охорони авторського права у наукових виданнях, включаючи актуальні питання: авторсько-правової охорони творів у процесі їхнього видання та поширення; укладання ліцензійних договорів та договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; охорони авторського права на твори у разі розміщення їх у мережі Інтернет тощо.

Для фахівців з питань видавничої справи, працівників видавничих підрозділів наукових установ, науковців та тих, хто опікується питаннями науково-видавничої діяльності.

УДК 655.535.28(083.13)

© Академперіодика, 2017

© Капіца Ю.М., Шахбазян К.С., Махновський Д.С.,
Вакаренко О.Г., Радченко А.І., Болкотун З.А., 2017

Зміст

ВСТУП	3
-------------	---

1. Правове регулювання видавничої діяльності

1.1. Законодавство, що регламентує видавничу діяльність	5
1.2. Компетенція наукових установ НАН України у галузі видавничої діяльності	6
1.3. Правовий статус видавця та видавництва	8

2. Питання авторсько-правової охорони творів

2.1. Виникнення і здійснення авторського права	11
2.2. Майнові та немайнові права автора	12
2.3. Особливості правового режиму службових творів	14
2.4. Співавторство	17
2.5. Авторське право на журнали, збірники та інші складені твори	18
2.6. Авторське право на географічні карти, атласи	20
2.7. Використання знака авторського права у наукових періодичних та монографічних виданнях.	22
2.7.1. Законодавче регулювання застосування знака авторського права ..	22
2.7.2. Особливості застосування знака авторського права для енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань.	24
2.7.3. Майнові права на службові твори та знак авторського права.	25
2.7.4. Особи, інформацію про майнові права яких може сповіщувати знак авторського права	26
2.7.5. Практика застосування знака авторського права для монографічних видань	27
2.7.6. Практика застосування знака авторського права для наукових журналів	32
2.7.7. Рекомендації щодо застосування знака авторського права у випадку створення монографії у зв'язку із виконанням трудового договору	33
2.7.8. Видання, окремі частини якого (розділи) створені співавторами самостійно	35
2.7.9. Рекомендації щодо застосування знака авторського права у науковому періодичному виданні	36
2.8. Особливості наведення цитат і використання у творах фотографій, малюнків та інших творів, майнові права на які належать іншим авторам	36

3. Укладання ліцензійних договорів і договорів про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності

3.1. Укладання договорів між працівником — автором наукової статті (монографії) та науковою установою	49
3.2. Укладання договорів між науковою установою та видавництвом	52
3.2.1. Договори з підготовки та випуску періодичної продукції	53
3.2.2. Договори на випуск монографій	54
3.2.3. Договори на випуск енциклопедій, словників, атласів	54

4. Охорона авторського права на твори у випадку розміщення в мережі Інтернет

4.1. Застосування ліцензій відкритого доступу у видавничій діяльності наукових установ в Україні	56
4.1.1. Поняття та види ліцензій відкритого (вільного) доступу	57
4.1.2. Ліцензії <i>Creative Commons</i>	61
4.1.3. Міжнародно-правові основи застосування ліцензії <i>Creative Commons</i>	63
4.1.4. Застосування ліцензій відкритого доступу в Україні	63
4.1.5. Види ліцензій <i>Creative Commons</i> , рекомендованих для матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць, розміщених в електронному середовищі	64
4.1.6. Використання ліцензій відкритого доступу на Інтернет-сайтах наукових установ у формі авторсько-правового застереження	68
4.2. Практика вільного використання наукових творів, створених за державні кошти, в ЄС	72
4.3. Практика охорони авторського права на наукові журнали та монографії видавництвами в ЄС у разі комерційного використання та надання вільного доступу до видань	77
4.4. Охорона авторського права у разі продажу і передплати наукових періодичних та монографічних видань у цифровому вигляді в Україні	83
ВИСНОВКИ	85
ЛІТЕРАТУРА	86

Додатки

<i>Додаток 1. Основні види ліцензій <i>Creative Commons</i></i>	89
<i>Додаток 2. Фактори, які можна брати до уваги для визначення типу ліцензії на використання матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць в електронному середовищі</i>	92
<i>Додаток 3. Ліцензійний договір на використання твору</i>	97
<i>Додаток 4. Примірний ліцензійний договір на використання твору з автором(ами) наукової монографії</i>	100
<i>Додаток 5. Примірний договір на підготовку та випуск видавничої продукції (наукового журналу)</i>	104
<i>Додаток 6. Примірний договір на підготовку та випуск видавничої продукції (монографії)</i>	107

ВСТУП

У процесі видання наукових статей і монографій виникає багато питань щодо охорони авторського права, які безпосередньо стосуються авторів, наукових установ, видавництв. А саме визначення:

- майнових прав на твори, створені авторами у зв'язку з виконанням трудового договору;
- майнових прав інтелектуальної власності на твір, які мають належати науковій установі або бути передані їй для здійснення видання творів;
- майнових прав інтелектуальної власності, на підставі яких видавництво може здійснювати діяльність із видання наукових періодичних та монографічних видань;
- вимог до укладання договорів між авторами та науковими установами й між науковими установами та видавництвами;
- особливостей застосування авторського права у разі співавторства, видання журналів, збірників та інших складених творів, географічних карт, атласів; використання знака авторського права у наукових журналах та монографіях; наведення цитат та використання у творах фотографій, малюнків та інших творів, майнові права на які належать іншим авторам тощо.

З'ясування особливостей застосування авторського права авторами, науковими установами, видавництвами є необхідним для правомірного використання творів і забезпечення ефективного захисту авторського права.

Актуальним питанням є охорона авторського права на твори у цифровому вигляді, зокрема, якщо твори розміщено на веб-сайтах наукових установ, за їхнього розповсюдження з некомерційною та комерційною метою.

Надання доступу та розповсюдження наукових статей он-лайн є ознакою сьогодення, тому практичного значення для наукових установ в Україні набувають питання:

- охорони авторського права у журналах вільного доступу;
- некомерційного та комерційного використання творів у цифровому вигляді;
- визначення і застосовування ліцензій вільного доступу.

Зазначимо, що в Європейському Союзі та США напрацьовано значний досвід використання різних моделей надання вільного доступу до наукової інформації, а також використання ліцензій вільного доступу. Багато видавництв здійснюють видання творів на умовах вільного доступу і для комерційного розповсюдження. Для творів, до яких надано "Зелений вільний доступ", найчастіше застосовують модель некомерційного використання та отримання дозволу на комерційне використання.

В Україні триває становлення практики та законодавчої бази щодо застосування вільного доступу до наукових журналів та інших видань. Актуальним питанням є адаптація в Україні сучасних видавничих моделей охорони авторського права на наукові статті та монографії.

Тому це видання висвітлює практичні питання та рекомендації щодо охорони авторського права у процесі видання наукових періодичних та монографічних видань. Найактуальніші з них: авторсько-правова охорона творів; укладання ліцензійних договорів і договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; охорона авторського права на твори у разі їхнього розміщення в мережі Інтернет тощо.

1.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Законодавство, що регламентує видавничу діяльність

Правовідносини, пов'язані з видавничою діяльністю, а саме підготовкою і випуском у світ видавничої продукції, регулюють Закони України, що містять загальні та спеціальні норми, а також підзаконні нормативні акти.

У Цивільному кодексі (ЦК) України визначено положення щодо об'єктів та суб'єктів авторського права, виникнення авторського права, особистих немайнових та майнових прав автора, використання твору, строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір тощо (ст. 433—448), укладання договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (ст. 1107—1114).

Закон України "Про авторське право і суміжні права" закріпив спеціальні норми стосовно: суб'єктів та об'єктів авторського права, охорони авторського права на частину твору, виникнення і здійснення авторського права, презумпції авторства, немайнових та майнових прав автора, службових творів, авторського права на збірники та інші складені твори, авторського права перекладачів і авторів інших похідних творів, вільного використання твору, передавання (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права, порушення авторського права і суміжних прав, способів цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав, порядку захисту авторського права і суміжних прав (ст. 7—16, 19—21, 23, 25, 28—34, 50—53).

Закон України "Про видавничу справу" унормовує загальні застави видавничої справи, порядок організації та провадження видавничої діяльності, виготовлення та розповсюдження видавничої

продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи. Закон визначив права та обов'язки замовника, видавця, виготовлювача видавничої продукції; обмеження права у видавничій справі (ст. 17, 20, 21, 28).

До підзаконних актів, які стосуються випуску у світ видавничої продукції, належать: наказ Міністерства освіти і науки України, НАН України, Вищої атестаційної комісії України від 30.09.2004 № 768/431/547 "Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання", наказ Головного управління геодезії, картографії та кадастру, Державного агентства України з авторських і суміжних прав "Про затвердження Положення про авторське право в картографії" від 26.08.1997 № 85/41 тощо.

1.2. Компетенція наукових установ НАН України у галузі видавничої діяльності

Згідно з Основними принципами організації та діяльності наукової установи НАН України, затвердженими постановою Президії НАН України від 14.09.2016 № 180, до компетенції наукових установ з видання наукових творів належить здійснення видавничої діяльності наукового, освітнього та просвітницького характеру. Наукова установа НАН України може виступати у визначеному порядку засновником друкованих засобів масової інформації, наукових видавництв, наукових журналів та наукових видань.

Тобто наукова установа НАН України, здійснюючи видавничу діяльність, може бути як видавцем періодичних видань, так і замовником видавничої продукції, а також засновником наукових видавництв.

Порядок створення, реорганізації та припинення періодичного видання визначено Положенням "Про періодичне видання Національної академії наук України" (затвердженим постановою Президії НАН України від 07.11.2008 № 283). Рішення про створення, реорганізацію, припинення випуску періодичного видання за участю НАН України ухвалюється Президією НАН України за поданням Науково-видавничої ради НАН України та шляхом укладання установчого договору між співзасновниками, якими виступають НАН України та наукова установа НАН України.

В установчому договорі визначено назву періодичного видання, його річний обсяг та періодичність, тематичне спрямування,

розподіл обов'язків співзасновників, джерела фінансування, умови і територію розповсюдження періодичного видання.

До компетенції наукової установи НАН України — видавця періодичного видання належить: визначення кількісного і професійного складу редакції; здійснення матеріально-технічного забезпечення редакції періодичного видання та виконання редакційно-виробничих процесів, у тому числі пов'язаних із представленням у мережі Інтернет; організація проведення передплатної кампанії, робота з реклами та розповсюдження періодичного видання; укладання з авторами прийнятих до друку статей (творів) ліцензійного договору на їхнє використання тощо.

Постановою Президії НАН України від 07.11.2008 № 283 затверджено примірну форму ліцензійного договору на використання твору між науковою установою НАН України — видавцем та автором твору (зі змінами від 04.06.2014 № 130). За договором автор надає невиключну ліцензію на використання твору способами, визначеними у договорі.

Постановою Президії НАН України від 10.07.2015 № 192 затверджено Цільову комплексну програму "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України". Основним завданням програми є підготовка та випуск наукової видавничої продукції. Виконання завдання належить до компетенції установ НАН України та передбачає: випуск загальноакадемічних журналів (виготовлення оригінал-макетів і тиражування); випуск наукових періодичних видань за проектом "Програма підтримки журналів НАН України"; випуск книжкових видань за двома напрямками — "наукові видання" та "енциклопедичні видання", зокрема словникових, монографічних, довідкових, навчальних та інших видань.

Порядок підготовки та випуску видавничої продукції (періодичних та книжкових видань) за державні кошти в межах Цільової комплексної програми "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України" за напрямками "наукові видання" та "енциклопедичні видання" затверджено розпорядженням Президії НАН України від 08.02.2016 № 84.

У межах напрямку "наукові видання" виконуються такі видавничі проекти НАН України: "Наукова книга"; "Наукова книга. Молоді вчені"; "Вибрані праці дійсних членів (академіків) НАН України"; "Українська наукова книга іноземною мовою"; "Наукові переклади"; "Наука для всіх"; "Біобібліографія вчених НАН України";

"Видатні вчені"; "Програма підтримки журналів НАН України"; "Довідкові видання та методична література"; "Фахові словники".

Порядок передбачає, що випуск видавничої продукції НАН України здійснюється на підставі щорічного Плану випуску видавничої продукції НАН України; визначено порядок формування плану.

Установи-виконавці окремих видавничих проектів укладають з НАН України договори з метою координації та контролю за виконанням цих проектів.

Виконання видавничих проектів здійснюється відповідно до укладених договорів. Установи-виконавці видавничих проектів здійснюють підготовку, редакційно-видавниче опрацювання, замовляють або здійснюють поліграфічне виготовлення тиражу, здійснюють випуск і розповсюдження тиражу з урахуванням особливостей відносин, що виникають у зв'язку із випуском видавничої продукції НАН України за державні кошти і регулюються окремими актами законодавства України, зокрема щодо дотримання авторського права.

1.3. Правовий статус видавця та видавництва

Відповідно до Закону України "Про видавничу справу", видавець є суб'єктом господарювання, що здійснює видавничу діяльність; видавництво — юридична особа, основним видом діяльності якої є видавнича діяльність; виготовлювач видавничої продукції — суб'єкт господарювання, що здійснює виготовлення тиражу видання (п. 2, 3, 4, ст. 1).

Видавничою діяльністю є організаційно-творча, господарсько-виробнича діяльність видавців, спрямована на підготовку і випуск у світ видавничої продукції (п. 5 ст. 1).

Одночасно суб'єкт видавничої справи може бути видавцем та / чи виготовлювачем та / чи розповсюджувачем видавничої продукції.

Визначення правового статусу видавця має значення, оскільки для складених творів (енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань) видавцям належать виключні права на використання таких видань у цілому (див. роз. 2.4).

Закон визначає такі права видавця: формувати власну видавничу програму, визначати масштаби і тематичну спрямованість

своєї діяльності; використовувати випущену за власною видавничою програмою видавничу продукцію для забезпечення статутної діяльності, розповсюджувати її самостійно чи користуватися послугами іншого розповсюджувача; випускати у світ як обнародовані, так і необнародовані твори науки, літератури і мистецтва незалежно від їхнього призначення, жанру, обсягу, а також способу відтворення, виражені в письмовій чи будь-якій іншій формі, набувати невиключних або виключних майнових прав на них; приймати від юридичних і фізичних осіб замовлення на підготовку і випуск у світ видань, надавати їм редакційно-видавничі та інші послуги відповідно до профілю своєї діяльності; висувати у встановленому порядку видані видавцем твори науки, літератури і мистецтва на здобуття державних, громадських, міжнародних премій; представляти свою видавничу продукцію на національних і міжнародних конкурсах, виставках, ярмарках тощо ¹.

Видавець має право бути замовником у відносинах із виготовлячем та розповсюджувачем видавничої продукції.

Закон зазначає, що права та обов'язки видавця у відносинах із автором (співавторами) твору в галузі науки, літератури і мистецтва, їхніми спадкоємцями чи з особою, якій автори чи їхні спадкоємці передали авторські майнові права, чи з особами, яким належать права на інші об'єкти права інтелектуальної власності, визначені законодавством України з питань інтелектуальної власності ².

Згідно зі ст. 12 Закону суб'єкти господарювання провадять видавничу діяльність у видавничій справі лише після внесення їх до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції.

За Законом, основною структурною ланкою у видавничій справі є видавництва і видавничі організації різних форм власності, які діють на підставі установчих документів, де окрім відомостей, передбачених законодавством, мають бути відомості про належність цих видавців до видавництв або видавничих організацій (част. 2 та 3 ст. 18 Закону України "Про видавничу справу").

Видавничими організаціями в Національній академії наук України є наукові установи НАН України, що здійснюють видавничу

¹ Част. 2 ст. 20 Закону України "Про видавничу справу".

² Част. 1 ст. 20 Закону України "Про видавничу справу".

діяльність разом з іншими видами діяльності (видавці наукових періодичних та інших видань).

У Національній академії наук України діє два видавництва: Видавничий дім "Академперіодика" НАН України та ДП "НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України.

Крім основного виду діяльності, спрямованої на підготовку і випуск у світ видавничої продукції, до компетенції видавництв НАН України належить проведення конкурсів, визначених "Порядком підготовки та випуску видавничої продукції за бюджетні кошти в межах Цільової комплексної програми "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України".

2.

ПИТАННЯ АВТОРСЬКО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТВОРІВ

2.1. Виникнення і здійснення авторського права

Авторське право на твір виникає внаслідок факту створення останнього. Вказане є принциповою відмінністю охорони об'єктів авторського права і суміжних прав від об'єктів промислової власності, де майнові права на винахід, корисну модель, промисловий зразок є чинними з дати, наступної за датою їхньої державної реєстрації (ст. 465 ЦК України).

Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей (част. 2 ст. 11 Закону України "Про авторське право та суміжні права" (далі Закон).

Суб'єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах. Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, здійснюється уповноваженою державною установою відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України порядку (част. 5 ст. 11 Закону).

Зазначимо, що вказана реєстрація не встановлює та не закріплює майнові права на твір. Її здійснення у певних випадках є доцільним для творів, які не були опубліковані у монографічних чи журнальних виданнях, але передбачається їхнє комерційне використання.

Це стосується методик, програм навчання, фотографій, логотипів, комп'ютерних програм, баз даних. У випадку розгляду суперечок щодо використання вказаних об'єктів судом, свідоцтво про реєстрацію та копії творів, що зберігаються в органі реєстрації, можуть бути одним із доказів наявності у певний час у автора (інших суб'єктів авторського права) авторських прав.

Відповідно до законодавства України та доктрини авторського права континентальних країн, до яких належить й Україна, первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. У випадку судового розгляду за відсутності доказів іншого, автором твору вважають особу, зазначену як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства) (част. 1 ст. 11 Закону).

Відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, для того, щоб автора літературних і художніх творів, які охороняє ця Конвенція, розглядали, за відсутності доказів протилежного, саме як автора і відповідно до цього він у країнах ЄС міг порушувати судове переслідування проти контрафакторів, достатньо, щоб ім'я автора було позначено на творі звичайним чином. Цей пункт застосовується навіть коли це ім'я є псевдонімом, якщо псевдонім, взятий автором, не викликає сумніву в його особі (част. 1 ст. 15 Конвенції).

Вказане має суттєве значення для визначення змісту знака авторського права у виданнях (див. розд. 2.6).

2.2. Майнові та немайнові права автора

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (ст. 9, 11—14ter), а також Закон України "Про авторське право і суміжні права" (ст. 14—20, 26, 27) визначають немайнові (моральні) та майнові права авторів.

Особисті немайнові права автора становлять: право авторства, право збереження цілісності твору і протидії будь-якому перекручуванню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора тощо. Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам (ст. 14 Закону). При цьому немайнові права автора охороняються безстроково (част. 10 ст. 28 Закону).

Майновими правами інтелектуальної власності на твір є:

1) право на використання твору;

- 2) виключне право дозволяти використання твору;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, у тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Майнові права на твір належать його авторові, якщо інше не встановлено договором чи законом (ст. 440 ЦК України).

У випадку творів, створених у зв'язку з виконанням трудового договору, вказані майнові права належать спільно автору (працівнику) та юридичній особі, де він працює, якщо інше не встановлено договором (ст. 429 ЦК України) (див. розд. 2.3.).

Використання твору без дозволу, наданого автором або/та особою, що має авторське право, є порушенням авторського права. Певні винятки щодо вільного використання твору бібліотеками, для навчання, в особистих цілях тощо встановлені Законом (ст. 21—25), проте вказане не стосується підготовки твору до видання, друку примірників твору та його розповсюдження.

Таким чином видавець, у т. ч. видавництво, не має права використання рукопису статті або монографії для випуску без надання автором або іншою особою, що має майнові права на твір, ліцензії (дозволу) на використання твору або укладання іншого договору про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Однією з суттєвих умов ліцензійного договору на надання права використання твору є визначення способів використання твору (част. 3 ст. 1109 ЦК України).

З визначених Законом способів використання творів (част. 3 ст. 15) суттєвим для видавничої діяльності є такі:

- відтворення творів;
- переклад творів;
- переробка творів;
- розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом;
- подання творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їхнім власним вибором (розміщення у мережі Інтернет у цифровій формі) тощо.

Так, редакційно-видавниче опрацювання та виготовлення видавничої продукції передбачає: редакційну підготовку видавничого оригіналу; також, якщо це передбачено договором із замовни-

ком, — переклад твору; вичитку і технічне редагування видавничого оригіналу; підготовку оригінал-макета видання. На виробничій стадії відбувається друк, палітурні роботи³. Видавнича організація може, якщо це визначено договором, здійснювати розсилку видання, розміщення його цифрової копії у мережі Інтернет, продаж або передання для продажу книготорговельним організаціям тощо.

Вказані дії охоплюють відтворення оригіналу твору, а також інші способи використання. Здійснення видавцем, видавничою організацією таких дій без надання дозволу (ліцензії) суб'єктами авторського права або укладення договору про передання виключних майнових авторських прав є порушенням авторського права.

Зазначимо, що за наслідками редакторської правки можливі зміни оригіналу твору, що виходять за межі звичайної редакторської правки та призводять до суттєвих змін твору, зміни стилю тощо. Вказане може порушувати немайнове право автора протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору. Внесення тих чи інших редакторських змін до рукопису можливо лише за згодою автора. Тому найчастіше автор та редактор твору намагаються співпрацювати з метою забезпечення оптимальної підготовки твору.

2.3. Особливості правового режиму службових творів

З 23 лютого 1994 р. до 01 квітня 2004 р., відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", виключне право на використання твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом, мало належати роботодавцю, якщо інше не передбачено договором (ст. 20 в редакції Закону 1993 р. та ст. 16 в редакції Закону 2001 р.).

Отже, якщо створення монографії передбачено планом виконання наукового дослідження, що виконується в рамках програмно-цільової, конкурсної, відомчої та пошукової тематики НАН України, а також за рахунок коштів інших розпорядників коштів Державного бюджету України, та установа не передавала майнових прав на монографію автору, майнові авторські права на твір мали

³ Тимошик М.С. Видавнича справа та редагування: навч. посіб. Київ: На-ша культура і наука — Концерн "Видавничий Дім "ІнЮре", 2004. С. 99—109.

належати установі, з якою автор перебував у трудових відносинах (було чинним 23.02.1994—01.04.2004).

Зазначений правовий режим службових творів змінено новою редакцією Цивільного кодексу України, що вступив у силу з 01.04.2004 і діє донині. Відповідно до ст. 429 ЦК України "Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору":

"1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник.

2. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

3. Особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом".

Відповідно до кодексу, виключні майнові права на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, мають належати автору і роботодавцю.

Але Закон України "Про авторське право і суміжні права" не було приведено у відповідність до положень Кодексу, що спричинило паралельне існування двох різних норм стосовно службових творів (ст. 16 Закону та ст. 429 ЦК України). Колізія між різним змістом ст. 429 ЦК України та ст. 16 Закону (темпоральна колізія) має вирішуватися шляхом застосування Цивільного кодексу України, який набрав чинності пізніше. Такий підхід зазначено й у постанові Пленуму Верховного Суду України "Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав" від 05.06.2010 № 5.

Ст. 429 ЦК України стосується об'єктів, створених у зв'язку з виконанням трудового договору. Відповідно до судової практики радянських часів, до службових творів, згідно з постановою Пленуму Верховного Суду СРСР від 18 квітня 1986 р. "Про застосуванні судами законодавства при розгляді спорів, що виникають з

авторських правовідносин", належить планова робота, виконання якої передбачено затвердженням для автора індивідуальним планом, а також опублікована робота, що зараховується за згодою автора до плану виконання його роботи.

Вказану позицію підтримує багато юристів, зазначаючи суттєву рису для визначення статусу службового твору — його створення в межах трудових обов'язків працівника ⁴.

У Законі України "Про авторське право і суміжні права" службовий твір визначено як такий, що створено автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем (ст. 1).

Ст. 6 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" визначає, що науковий працівник провадить наукову (науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну) діяльність у наукових установах, вищих навчальних закладах, наукових підрозділах установ, організацій, підприємств. При цьому наукова діяльність — інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (ст. 1).

Особливості наукових досліджень у наукових установах НАН України визначено, зокрема, Порядком формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень у Національній академії наук України, затвердженим постановою Президії НАН України від 13.04.2011 № 111 (зі змінами від 07.10.2015 № 236).

Дослідження у наукових установах здійснюють згідно з робочими планами з виконання наукової роботи, у яких визначені відповідальні виконавці та очікувані результати. Ці плани зазвичай передбачають підготовку відповідних наукових статей та інших творів. Також підготовку монографічних та інших видань зазначають у запиті на відкриття наукової роботи.

Таким чином, вказані твори потрібно кваліфікувати як службові.

Інше питання: чи належать до службових статті, розділи у монографіях тощо, підготовлені автором за власної ініціативи, з використанням матеріалів звіту про проведення наукового дослідження.

⁴ Соломоненко Л.А. Авторские права на служебное произведение: монография. Проспект, 2015. 115 с.

З нашої точки зору, оскільки звіт про виконання планової наукової роботи є службовим твором, його використання для підготовки ініціативних статей та розділів у монографії працівником має бути визначено політикою наукової установи. Якщо у таких публікаціях без суттєвих змін наводиться текст із частин звіту, така публікація теж має належати до службових творів із урахуванням, що переважний обсяг цієї публікації становив текст звіту.

2.4. Співавторство

Співавторство у процесі підготовки колективних монографій чи наукових статей обумовлює певні особливості їхнього видання.

Це пов'язано з видами співавторства, яке може бути подільним чи неподільним, а також з особливостями відносин між співавторами та видавцем, видавничою організацією.

Положення щодо співавторства визначені ст. 436 ЦК України та ст. 13 Закону України "Про авторське право і суміжні права". Згідно зі ст. 436 ЦК України, авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору. Кожен зі співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину твору, яка має самостійне значення. Відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно.

Якщо співавторство подільне, кожен зі співавторів може самостійно вирішувати питання щодо використання частини складеного твору в інших виданнях. Проте здійснення авторського права на твір у цілому здійснюється всіма авторами спільно, якщо інше не визначено договором між ними.

У випадку створення співавторами монографії чи наукової статті у зв'язку з виконанням трудового договору (службових творів), майнові права на такі твори належать спільно співавторам-працівникам та установі, де вони працюють.

У цьому випадку з метою оприлюднення статті або монографії співавтори та установа можуть укласти багатосторонній ліцензійний

договір, який підписують усі співавтори, надаючи установі права використання твору з метою видання. Зазначимо, що такі повноваження автори надають установі лише в межах частки майнових прав, що належать співавторам. Інша частка майнових прав на службовий твір належить установі.

У випадку неподільного співавторства автори вказують у такому договорі, що вони надають ліцензію на право використання колективної монографії або статті. За подільного співавторства автори зазначають і відповідні підрозділи монографії або частини статті, створені кожним окремо.

Співавтори, які працюють в різних організаціях, також можуть бути стороною багатостороннього ліцензійного договору і брати участь у створенні твору або за власною ініціативою, або за цивільно-правовим договором з науковою установою-видавцем. Також участь у створенні, наприклад, спільної колективної монографії може бути передбачена планом досліджень наукової установи, де вони працюють.

2.5. Авторське право на журнали, збірники та інші складені твори

Наукові періодичні видання (журнали, збірники) є складеними творами. Це збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці — добору, координації або упорядкування змісту — без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини (ст. 8 Закону). До складених творів відповідно до ст. 19 "Авторське право на збірники та інші складені твори" Закону належать також періодичні збірники, збірники наукових праць, газети, журнали та інші періодичні видання.

При цьому авторіві збірника та інших складених творів (упорядникові) належить авторське право на здійснені ним підбір і розташування творів та (або) інших даних, що є результатом творчої праці (упорядкування). Автори творів, включених до складеного твору, мають право використовувати свої твори незалежно від складеного твору, якщо інше не передбачено авторським договором з упорядником збірника (част. 1 ст. 19 Закону).

Таким чином, у загальному випадку для складеного твору існують:

- авторські права авторів творів, що включені до складеного твору;

- авторське право упорядника (що включає майнові та немайнові права упорядника) на використання твору в цілому.

Водночас Законом визначено винятки для певних складених об'єктів: видавцям енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань належать виключні права на використання таких видань у цілому. Видавець має право за будь-якого використання таких видань зазначати в них своє ім'я або вимагати такого зазначення. Автори творів, включених до таких видань, зберігають виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором (част. 2 ст. 19).

Вказана норма безпосередньо надає видавцям виключні майнові права на використання видання в цілому. При цьому зазначимо, що за законодавством України первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор (част. 1 ст. 11 Закону), а у випадку складеного твору — фізична особа (упорядник). Проте на підставі норм Закону встановлено, що майнові права на складений твір належать видавцю незалежно від того, укладено з упорядником трудовий чи цивільно-правовий договір.

Тобто, якщо видавцем є наукова установа, авторське право на використання наукового періодичного видання належить науковій установі.

Суттєвою є норма щодо збереження за авторами виключних прав на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором: вона має загальне застосування та не враховує особливості створення службових творів.

Такий розподіл прав на складений твір, а саме: видавцю складеного твору належать виключні права на використання складеного твору у цілому, а автору належать виключні права на свій твір, що входить до складеного твору, може призвести до конфлікту інтересів між видавцем складеного твору та автором окремого твору.

Для запобігання цьому під час підготовки наукових журналів, збірників творів, енциклопедій до видання обов'язково треба укладати ліцензійні договори з авторами статей та інших творів, що входять до таких видань (див. розд. 3.1).

2.6. Авторське право на географічні карти, атласи

З урахуванням створення в наукових установах НАН України географічних карт та атласів, зокрема Національного атласу України⁵, актуальним питанням є урегулювання авторсько-правових відносин у разі видання відповідних об'єктів та їхнього розповсюдження.

Законом України "Про авторське право і суміжні права" до об'єктів авторського права віднесено карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності (ст. 8).

Особливість створення карт — велика кількість залучених до їхнього створення фахівців. Проблемою є визначення фахівців, праця яких у створенні карти є творчою, та фахівців, які виконують технічну роботу. Крім того, для створення карти використовують різні вихідні дані, що теж можуть охоронятися авторським правом⁶.

Головним управлінням геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України та Державним агентством України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України наказом від 26.08.1997 № 85/41 було затверджено Положення про авторське право в картографії, яким унормовано низку питань: визначення картографічних творів, що охороняються; визначення і встановлення суб'єктів авторського права; визначення творчих робіт, у результаті яких виникає авторське право під час створення картографічних творів⁷; застосування знака авторського права тощо.

Наприклад, зазначено, що співавторство редактора, наукового консультанта, рецензента, перекладача, програміста чи іншого виконавця робіт для створення картографічного твору виникає у ви-

⁵ Національний атлас України / НАН України; вступ. слово В.А. Ющенка; за ред. Б.Є. Патона. Київ: Картографія, 2007. 440 с., іл.

⁶ Вахонєва Т.М. Географічні карти та атласи як об'єкти авторського права. Держава і право. 2011. Вип. 53. С. 341—348.

⁷ 3.6. Творчими роботами, в результаті яких виникає авторське право у ході створення картографічних творів, є: розробка нової оригінальної програми чи проекту картографічного твору або серії взаємопов'язаних творів (форма твору, призначення, математична основа, зміст, спосіб картографічно-

падку, якщо ці роботи спричинили суттєві зміни змісту чи форми твору (п. 3.4).

Вказано, що до творчих не належать роботи:

- здійснені на виконання вимог чинних нормативно-технічних документів у технологічних процесах створення чи поновлення картографічних творів;

- з підготовки картографічних творів до видання та видавничі роботи;

- технічне редагування, коректура, інші роботи технічного характеру;

- надання статистичних та інших вихідних довідкових даних і матеріалів (п. 3.8).

У випадку створення нових картографічних творів із використанням наявних державних картографічних видань як географічної основи за власниками цих видань залишається авторське право на географічну основу незалежно від способу і форми її подальшого використання (3.15).

Атлас відповідно до норм Закону України "Про авторське право і суміжні права" належить до складених творів (п. 15 част. 1 ст. 8 та ст. 19 Закону). Таким чином, має виділятися авторське право упорядника атласу.

Підготовка атласів чи певних карт у межах державного замовлення, державної цільової тематики, відомчої тематики НАН України є діяльністю зі створення службових творів. Тому майнові права інтелектуальної власності на такі об'єкти належать спільно установі та авторам. Останні, у тому числі упорядник, мають надати відповідні ліцензії науковій установі-видавцю для випуску видання.

У цьому випадку, на нашу думку, треба укладати ліцензійні договори щодо надання установі виключної ліцензії (див. розд. 3.1).

Етапи правового забезпечення створення карт та атласів за рахунок бюджетного фінансування можуть передбачати:

- 1) визначення осіб, що беруть участь у створенні атласу;

го зображення, методика передачі інформації тощо); розробка авторського оригіналу картографічного твору (тематичний зміст, система умовних знаків, художнє оформлення, переклад тощо); розробка нових геоінформаційних технологій, програмних комплексів для створення, обробки та зберігання цифрової картографічної інформації; розробка картографічного змісту та нових технологій для створення глобусів, рельєфних карт і планів, похідних пластичних творів; інші творчі роботи картографічного змісту.

2) визначення творчого характеру діяльності вказаних осіб та осіб, внесок яких у створення атласу має технічний характер;

3) укладання з авторами — працівниками установи-видавця, працівниками інших установ та організацій, які залучені до створення атласу, укладачем(ами) атласу ліцензійних договорів про надання установі-видавцю одиначної чи виключної ліцензії на використання творів;

4) визначення авторсько-правового статусу вихідних матеріалів, використаних для підготовки карт, та отримання за необхідності відповідних дозволів (ліцензій) на їхнє використання;

5) у разі укладання договору на видання атласу з видавничою організацією та оплати її послуг за рахунок бюджетних коштів — передання науковій установі від видавництва виключних майнових прав інтелектуальної власності на оформлення видання.

6) визначення змісту знака авторського права, що у випадку створення карти (атласу) за рахунок бюджетних коштів з урахуванням наданих установі ліцензій авторами має включати лише зазначення наукової установи або певних наукових установ, що здійснюють фінансування створення та видання атласу.

Вказане дає змогу забезпечити концентрацію виключних майнових прав інтелектуальної власності на атлас у науковій установі, завдяки чому установа може укласти угоди щодо видання та розповсюдження твору з видавництвами, іншими зацікавленими організаціями.

Якщо видавничі та інші організації хочуть профінансувати додатковий тираж видання та забезпечити його реалізацію, наукова установа може укласти ліцензійний договір із зацікавленою організацією щодо друку та поширення додаткового тиражу, отримання установою роялті та виплати винагороди авторам.

2.7. Використання знака авторського права у наукових періодичних та монографічних виданнях

2.7.1. Законодавче регулювання застосування знака авторського права

Закон України "Про авторське право і суміжні права" визначає, що "особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на цей

твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів:

латинська літера "с", обведена колом (зображення знака не наводиться);

ім'я особи, яка має авторське право;

рік першої публікації твору.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору" (част. 3 ст. 11).

Ключовими елементами цього визначення є:

а) необов'язковість зазначення знака ©;

б) можливість зазначення такого знака лише автором або будь-якою іншою особою, якій на "законних підставах передано майнове право інтелектуальної власності" на цей твір;

в) використання знака для сповіщення про свої права.

Суттєвим для застосування знака є з'ясування, про які саме права має сповіщати знак.

Практика застосування знака авторського права свідчить, що він *не має сповіщати про немайнові права автора* (право авторства, право збереження цілісності твору тощо, ст. 14 Закону). У цьому відсутня необхідність.

Згідно з положеннями Закону, первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За відсутності доказів іншого, автором твору вважають особу, зазначену як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення застосовують також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора (ст. 11 Закону).

Немайнові права автора не передаються (ст. 14 Закону). Презумпція авторства, визначена Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів (ст. 15), ст. 11 Закону, законодавством держав-членів ЄС, країн СНД обумовлює, що автором твору є особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. **Таким чином, знак © не може сповіщати про немайнові права.**

Майнові права інтелектуальної власності на твір (див. розд. 2.2) — це право на використання твору: виключне право дозволяти використання та перешкоджати неправомірному використанню твору тощо (ст. 440 ЦК України). Вказані права можуть належати авторам (співавторам); для службових творів — спільно авторам та юридичній або фізичній особі, де або у якої автор працює, якщо інше не встановлено договором (ст. 429 ЦК України).

Також майнові права можуть бути передані на підставі договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, а право користування надано на підставі ліцензії одній або декільком особам.

Знак авторського права повідомляє про осіб, які мають виключні:

- майнові права інтелектуальної власності на твір;
- ліцензії на використання твору;
- повноваження щодо вирішення питань здійснення додаткового тиражу твору, перевидання, розповсюдження видання; до яких треба звертатись, якщо третя сторона хоче отримати субліцензію на використання твору або з'ясувати питання щодо порушення авторського права третьої сторони.

2.7.2. Особливості застосування знака авторського права для енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань

Закон України "Про авторське право і суміжні права" встановлює важливу норму щодо належності видавцям творів виключних майнових прав на збірники та інші складені твори (див. розд. 2.5).

Видавцем, згідно із Законом України "Про видавничу справу", є суб'єкт господарювання, який здійснює видавничу діяльність (п. 3 ст. 1). Видавнича діяльність — організаційно-творча, господарсько-виробнича діяльність видавців, спрямована на підготовку і випуск у світ видавничої продукції (п. 5 ст. 1). Уповноважений орган укладає Державний реєстр видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції (ст. 12).

З нашої точки зору, видавцем, який має право на застосування знака авторського права, є особа, яка безпосередньо підбирає та розташовує твори в науковому журналі, збірнику, енциклопедії. Про це свідчить зміст част. 2 ст. 19 Закону, а також те, що вказані положення надані у статті Закону, присвяченій авторському праву на збірники та інші складені твори.

Таким чином, у наукових журналах, збірниках, енциклопедіях потрібно зазначати знак авторського права відносно наукової установи-видавця з огляду на діяльність наукової установи з підбору та розташування творів у цьому виданні.

Якщо є декілька засновників наукового періодичного видання, питання застосування знака авторського права, на нашу думку, має бути вирішено шляхом укладання угоди між ними, а також з урахуванням внеску кожного з них у підготовку видання.

У разі здійснення спеціалізованими видавництвами редакційно-видавничого опрацювання твору, виготовлення видавничої продукції⁸ на підставі договору з науковою установою — замовником видавничої продукції — видавництво може здійснювати підготовку оригінал-макета, оформлення, підбір особливих шрифтів, розробку макета обкладинки тощо. Якщо вказані види робіт носять творчий характер, а майнові права, пов'язані з оформленням видання, не передані замовнику, то видавництво може зазначати знак авторського права відносно оформлення видання видавництвом. Останнє частіше застосовується до книжкових видань.

Якщо ж наукова установа передає видавництву готовий оригінал-макет журналу або книги для друку, підстави для наведення знака авторського права із зазначенням видавництва відсутні.

2.7.3. Майнові права на службові твори та знак авторського права

Як зазначено вище, виходячи із чинного у період 23.02.1994—01.04.2004 положення, виключне право на використання твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом, мало належати роботодавцю, якщо інше не передбачено договором. Таким чином, для статей у наукових журналах та монографій, створення яких було передбачено планами виконання наукової тематики, у знака авторського права мала бути зазначена лише назва наукової установи, де працював автор, готуючи відповідні твори.

У зв'язку зі зміною законодавства та набуттям чинності новим Цивільним кодексом України (01.04.2004), відповідно до ст. 429 "Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору": майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юри-

⁸ Виробничо-технологічний процес відтворення визначеним тиражем видавничого оригіналу поліграфічними чи іншими технічними засобами (ст. 1 Закону України "Про видавничу справу").

дичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

У зв'язку із зазначеним, з **01.04.2004** знак авторського права повинен містити зазначення як автора, так і роботодавця, якщо автор не передав частку майнових прав на твір, що йому належать, роботодавцю або якщо роботодавець не передав частку майнових прав на твір автору.

2.7.4. Особи, інформацію про майнові права яких може сповіщувати знак авторського права

Перелік таких осіб достатньо повно наведено у Рекомендаціях ДНУ "Книжкова палата України імені Івана Федорова" (2012) ⁹, а також у проєкті Міждержавного стандарту "Издания. Знак охраны авторского права. Общие требования и правила оформления" (2002) ¹⁰.

Такими особами можуть бути: автор(и) (видання в цілому); автор(и) передмови; автори окремих розділів монографії; упорядники — фізичні особи; автор(и) перекладу; автор(и) ілюстрацій; автор(и) фотографій; юридичні особи (наукові установи, вищі навчальні заклади тощо), у яких працює автор та де твір створено у зв'язку із виконанням трудового договору, відносно видання в цілому, окремих його частин, упорядкування, ілюстрацій, фотографій тощо; видавництво (щодо майнових прав на редакційно-видавниче оформлення видання); установи, організації, яким автори або юридичні особи передали виключні майнові права інтелектуальної власності; установи, яким надано виключне право на розповсюдження твору, що був перекладений, на певній території тощо.

Вказаних осіб потрібно зазначати у тому випадку, якщо вони не передали науковій установі чи іншій особі виключні майнові права на твори. *У випадку передавання виключних майнових прав чи надання*

⁹ Знак авторського права у виданнях, які містять твори науки, літератури і мистецтва: рекомендації [уклад.: Г.М. Плиса, Т.Ю. Жигун; наук. редагування Н.О. Петрова]. Вид. 2-ге, доповн. Київ: Кн. Палата України, 2012. 13 с.

¹⁰ Проєкт Межгосударственного стандарта "Издания. Знак охраны авторского права. Общие требования и правила оформления". Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Межгосударственный Совет по стандартизации, метрологии и сертификации. Минск, 2002.

виключної ліцензії на використання твору одній організації, зокрема науковій установі, знак авторського права містить назву лише цієї установи.

2.7.5. Практика застосування знака авторського права для монографічних видань

Аналіз застосування знака авторського права свідчить, що для одного й того ж типу видання відомості, наведені у знаку авторського права, можуть суттєво відрізнятися. Це пов'язано із відсутністю ustalених принципів використання знака авторського права, а також різними типами взаємовідносин між установою та автором.

Основою для застосування знака авторського права є первинне авторське право, яке відповідно до законодавства має автор, або автор і роботодавець, або видавець, а також договори про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та договори про надання ліцензії на використання твору, які можуть укладатися вказаними особами.

За відсутності інформації про такі договори ми виходили з презумпції, що застосування знака авторського права відповідає тому, що особи, імена яких зазначені поряд зі знаком авторського права, дійсно мають відповідні майнові права. Далі наша мета — вказати на певні суперечності зазначення знака авторського права.

Видання: Борис Вікторович Гриньов / НАН України, Ін-т сцинтиляц. матеріалів. — К. : Академперіодика, 2016. — 141 с., 33 с. іл. — (Бібліографія вчених України).

Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу Національної академії наук України".

Упорядники П.О. Стадник, В.О. Загоріна, Ж.В. Сльозова

Знак авторського права:

© Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України, упорядкування, 2016

© Академперіодика, оформлення, 2016

Текст книги включає вступну статтю, бібліографію праць ученого. Застосування знака авторського права для Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України означає, що Інститут має майнові права на упорядкування матеріалів.

Тобто це означає, що:

- фізична(і) особа(и), які здійснила упорядкування, передала(и) майнове право упорядника Інституту за договором про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності або уклала(и) з Інститутом ліцензійний договір про надання Інституту виключної ліцензії на використання видання;

- автори вступної статті, бібліографії (у вихідних даних не вказано, хто їхній автор) передали на ці твори майнові права Інституту або уклали з ним ліцензійний договір про надання права використання.

Видання: *Леонід Григорович Руденко* / Вступ. ст. Є.І. Стеценко ; уклад. бібліогр. покажч. Г.К. Андреева ; НАН України. — К. : Академперіодика, 2012. — 156 с., 17 с. іл. — (Біобібліографія вчених України).

Видання здійснено за державним замовленням на підготовку та випуск видавничої продукції НАН України.

Автор вступної статті Є.І. Стеценко. Укладач бібліографічних покажчиків Г.К. Андреева.

Знак авторського права:

© Стеценко Є.І., вступна стаття, 2012

© Андреева Г.К., бібліографічні покажчики, 2012

© Академперіодика, оформлення, 2012

Вказане означає, що вступна стаття, бібліографічні покажчики створювалися авторами не у зв'язку з виконанням трудового договору, тобто автори не отримували від Інституту заробітну плату за створення такого видання. Інший варіант, якщо таке видання створювалося у зв'язку з виконанням трудового договору, майнові права на вступну статтю та покажчики мають спільно мати автори й інститут. Зазначення тільки авторів означає, що Інститут передав авторам свої виключні майнові права або уклав з ними ліцензійний договір про надання виключної ліцензії на їхнє використання.

У випадку перевидання твору, виходячи зі знака авторського права, питання щодо перевидання потрібно вирішувати не з Інститутом, а з авторами.

Видання: *Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові* / П.О. Селігей; НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. — К. : Академперіодика, 2014. — 324 с.

Видання здійснено за державним замовленням на підготовку та випуск видавничої продукції НАН України.

Знак авторського права:

© Селігей П.О., 2014

© Академперіодика, оформлення, 2014

Вказане означає, що таке видання створювалося не у зв'язку з виконанням трудового договору. Тобто створення видання не було передбачено науковою тематикою або робочими планами Інституту та здійснювалось у вільний від основної роботи час або за цивільно-правовим договором з Інститутом. Інший варіант, якщо видання створювалося у зв'язку з виконанням трудового договору, майнові права на твір мають належати спільно автору та Інституту, але останній передав свої майнові права автору.

Видання: Крюков А.И. Нанофотокатализ / А.И. Крюков, А.Л. Строюк, С.Я. Кучмий, В.Д. Походенко. — К. : Академперіодика, 2013. — 618 с.

Издание осуществлено за средства государственного заказа на подготовку и выпуск издательской продукции НАН Украины.

Знак авторського права:

© Институт физической химии им. Л.В. Писаржевского НАН Украины, 2013

© Академперіодика, оформлення, 2013

У цьому випадку знак авторського права свідчить, що твір створено у зв'язку з виконанням трудового договору, майнові права на твір належать Інституту та автору, а автор передав свої майнові права Інституту.

Видання: Український орфографічний словник: понад 175 000 слів / Укр. мовно-інформ. фонд, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; за ред. В.Г. Складенка; уклад.: В.В. Чумак, І.В. Шевченко, Л.Л. Шевченко, Г.М. Ярун. — Вид. 9-те, переробл. і доп. — К. : Довіра, 2009. — 1011 с. — (Словники України).

Укладання словника здійснено за державним замовленням у межах проекту "Словники України".

© Укладання. Чумак В.В., Шевченко І.В., Шевченко Л.Л., Ярун Г.М., 2009

© Наукове редагування. Складенко В.Г., 2009

© Інструментальна система для укладання словника. Рабулець О.Г., Широков В.А., 2009

© Український мовно-інформаційний фонд, 2009

© Видавництво "Довіра", 2009

© Ідея та назва серії "Словники України" Гуменюк Т.П., Широков В.А., 1994, 2009.

Наведені знаки авторського права свідчать, що виключні майнові права, пов'язані з цим виданням, належать двом юридичним особам та семи авторам. Для перевидання такого словника або

його видання в іншому видавництві всі вказані особи мають укласти відповідні договори про передання виключних майнових прав або ліцензійні договори.

Не вказано, яким є творчий внесок видавництва у випуск словника, тобто видавництву належать майнові права на словник в цілому, разом із Українським мовно-інформаційним фондом. Це означає, що, наприклад, працівники видавництва брали участь у створенні словника та передали свої майнові права видавництву або Український мовно-інформаційний фонд передав частку своїх прав видавництву. Можливі й інші варіанти.

Вказано, що на ідею та назву серії "Словники України" автори мають майнові права. Однак відповідно до част. 3 ст. 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права" передбачена Законом "правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї... навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі". При цьому відповідно до ст. 9 Закону "частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до цього Закону".

Видання: Ковальчук Г.І. Український науковий інститут книгознавства (1922—1936) / Г.І. Ковальчук; наук. ред. В.І. Попик; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Вид. дім "Академперіодика". — К. : Академперіодика, 2015. — 688 с.

Видання здійснено за державним замовленням на підготовку та випуск видавничої продукції НАН України.

Знак авторського права:

© Ковальчук Г.І., 2015

© Академперіодика, оформлення, 2015

Як вказано раніше, такий знак авторського права свідчить, що видання створювалося не у зв'язку з виконанням трудового договору, не було передбачено науковою тематикою або робочими планами установи. Інший варіант: видання створювалося у зв'язку з виконанням трудового договору, але Інститут передав свої майнові права автору. У разі перевидання усі питання мають вирішуватися не з науковою установою, а з автором.

Видання: Дарина Микитівна Доброчаєва. До 100-річчя від дня народження / упорядкув. та вступ. стат. А.П. Ільїнської, В.В. Протопопової, М.В. Шевери. — К. : Академперіодика, 2016. — 168 с., 23 с. іл.

Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу Національної академії наук України".

Знак авторського права:

© Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2016

© Ільїнська А.П., Протопопова В.В., Шевера М.В., упорядкування та вступна стаття, 2016

© Академперіодика, оформлення, 2016

Особливістю цього видання є те, що у ньому опублікована кандидатська дисертація Д.М. Доброчаєвої, написана у 1940-х рр. Оскільки строк охорони авторського права на твір ще не минув, питання належності майнових прав на твір має вирішуватися, виходячи із чинного на час його написання законодавчого регулювання. Дисертації, створені з відривом від виробництва, за часів СРСР були прирівняні до робіт, виконаних за службовим завданням. Порядок використання установою твору, створеного за службовим завданням, встановлювався законодавством Союзу РСР та союзних республік. Судова практика часів СРСР свідчить, що організація, де створено твір, могла його використовувати в цілях, передбачених трудовим договором, проте право на випуск такого твору у світ мало надаватися автором, також автор мав надати згоду на перевидання твору та його використання в інших цілях, ніж це передбачено трудовим договором. За використання таких творів у межах, визначених трудовим договором, автору не повинна бути сплачена авторська винагорода ¹¹. На наш погляд, в умовах відсутності інформації щодо укладання договорів між автором та Інститутом, надання згоди на опублікування можуть надати нащадки автора або Інститут з урахуванням змісту договору з автором, внутрішніх нормативних актів Інституту, законодавства, що мало силу на час виникнення твору.

Наведення знака авторського права авторів вступної статті (упорядників) має вказувати, що цю роботу ними виконано поза межами трудових відносин з Інститутом або, якщо таку роботу виконано у зв'язку з виконанням трудового договору, — майнові права належать спільно Інституту та авторам, а Інститут передав свої майнові права авторам.

¹¹ Антимонов Б.С., Флейшиц Е.А. Авторское право. Москва: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1957. С. 63, 64, 129.

Видання: Dark energy and dark matter in the Universe: in three volumes / Editor V. Shulga. — Vol. 3. Dark matter. Observational manifestation and experimental searches / Vavilova I.B., Bolotin Yu.I., Boyarsky A.M., Danevich F.A., Kobychiev V.V., Tretyak V.I., Babyk Iu.V., Iakubovski D.A., Hnatyk B.I., Sergeev S.G. — К. : Akadempriodyka, 2015. — 375 p.

Видання здійснено за державним замовленням на підготовку та випуск видавничої продукції НАН України.

Знак авторського права:

© Vavilova I.B., Bolotin Yu.I., Boyarsky A.M., Danevich F.A., Kobychiev V.V., Tretyak V.I., Babyk Iu.V., Iakubovski D.A., Hnatyk B.I., Sergeev S.G., 2015

© Akadempriodyka, design, 2015

Значення лише авторів має вказувати, що твір створено не у зв'язку з виконанням трудового договору або, якщо така робота виконувалася у зв'язку з виконанням трудового договору, Інституту, де працюють автори, передали їм свої майнові права. У разі перевидання чи іншого використання такого твору з питаннями потрібно звертатись саме до авторів.

2.7.6. Практика застосування знака авторського права для наукових журналів

Як вказано вище, видавцям журналів, збірників наукових праць, інших періодичних видань відповідно до ст. 19 Закону України "Про авторське право і суміжні права" "належать виключні права на використання таких видань у цілому. Видавець має право за будь-якого використання таких видань зазначати в них своє ім'я або вимагати такого зазначення". Це положення застосовується у процесі видання наукових журналів НАН України із зазначенням у знаку авторського права назви видавця (наукової установи).

Питанням є: чи наводити знак авторського права авторів статей на першій сторінці кожної статті.

Видання: Наука та інновації, том 13. № 6. 2017.

Засновник — Національна академія наук України
Журнал виходить 6 разів на рік. Засновано у 2005 р.

Знак авторського права:

© Національна академія наук України, 2017

Враховуючи, що НАН України є єдиним засновником, знак авторського права повідомляє про його майнові права на науковий журнал в цілому.

Крім того на перших сторінках статей у знаку авторського права наведено прізвища авторів статті.

Видання: Наука та наукознавство, № 3 (97). 2017.

Засновники: Національна академія наук України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії наук ім. Г.М. Доброва НАН України»

Журнал виходить 4 рази на рік. Засновано у 1993 р.

Знак авторського права:

© Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії наук ім. Г.М. Доброва НАН України»

На перших сторінках у знака авторського права зазначені автори статті.

Видання: Порошковая металлургия, № 3/4. 2017

Засновник — Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України

Журнал виходить 6 разів на рік. Засновано у 1961 р.

Знак авторського права:

© Институт проблем материаловедения им. И.Н. Францевича НАН Украины, Киев, 2017

Видання: Управляющие системы и машины, № 4. 2017

Засновники — Національна академія наук України, Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем, Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, Фонд Глушкова

Журнал виходить 6 разів на рік. Засновано у 1972 р.

Знак авторського права:

© Международный научно-учебный центр информационных технологий и систем НАН и МОН Украины, 2017

Наприкінці кожної статті після переліку посилань вміщено копірайт і контактну інформацію авторів.

Таким чином, підходи до застосування знака авторського права щодо авторів статей в академічних журналах є різними. Це питання потребує унормування в межах НАН України.

2.7.7. Рекомендації щодо застосування знака авторського права у випадку створення монографії у зв'язку із виконанням трудового договору

Нижче розглянуто три варіанти наведення знака авторського права у випадку створення монографії у зв'язку з виконанням трудового договору, а також відповідні рекомендації.

Згідно зі ст. 429 ЦК України, майнові права на твори, створені у зв'язку з виконанням трудового договору, мають належати спільно науковій установі та авторам. Тому можливі такі варіанти унормування правовідносин:

Варіант 1. Автори, укладаючи ліцензійний договір, надають науковій установі право на:

- використання твору у цілому (за спільного авторства, див. розд. 2.4) або право на використання частин твору (передмови, окремих розділів, бібліографічного покажчика, ілюстрацій, фотографій тощо за розподіленого співавторства) шляхом: опублікування, розповсюдження, виготовлення копій твору (додаткове тиражування) його частин;
- надання субліцензії видавничій організації тощо.

При цьому можливим є застосування форми Ліцензійного договору на використання твору, затвердженої постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130.

У цьому випадку у знака авторського права вказується лише назва наукової установи.

Варіант 2. Установа, укладаючи ліцензійний договір з авторами, надає їм право на використання твору.

У цьому випадку у знака авторського права вказуються лише автори.

Ухвалюючи таке рішення, керівник наукової установи має за необхідності пояснити, із чим пов'язана передача майнових прав установи авторам, якщо твір створено в межах виконання наукової тематики установи за бюджетні кошти та опубліковано за кошти загального або спеціального фонду коштів державного бюджету.

Можливо, цей варіант варто розглядати, якщо в установі відсутні кошти на видання й автори самостійно знаходять джерело фінансування видавничих витрат.

Однак у цьому випадку немає необхідності передавати майнові права установи авторам. Якщо видавнича організація хоче видати твір за власні кошти, то відносини закріплюються у договорі між цією організацією (видавництвом), з одного боку, і авторами та науковою установою, з іншого. За цим договором установа та автори надають видавництву право на використання твору.

Якщо автори передали свої права науковій установі, видання здійснюється на підставі договору між установою та видавництвом. У такому договорі можна передбачати надання видавництву

невиключної ліцензії на використання твору шляхом його відтворення тощо. У цьому випадку у знака авторського права можна зазначати лише наукову установу.

Варіант 3. Автори не передають майнові права установі. Установа не передає майнові права авторам. У цьому випадку у *знака авторського права вказують як наукову установу, так і авторів*. Відповідно і наукова установа, і автори є сторонами договору з видавничою організацією щодо видання твору.

На наш погляд, у випадку підготовки та видання монографії за рахунок бюджетних коштів та з урахуванням, що знак авторського права *не повідомляє* про немайнові права авторів (авторство тощо) і що його застосування спрямоване на те, щоб полегшити взаємовідносини потенційних користувачів твору з особою, яка вирішує питання про його видання чи перевидання, науковим установам доцільно використовувати перший варіант.

2.7.8. Видання, окремі частини якого (розділи) створені співавторами самостійно

Колективна монографія з ілюстраціями та перекладом

Варіант 1. Видання створено за рахунок власних коштів авторів або організації-спонсора, наприклад видавництва, автори не передавали майнові права на твори юридичним особам, тоді у знаку авторського права необхідно навести якомога повнішу інформацію:

- © Муравйов С.Н., вступ, заключення, 2016
- © Петряков С.А., Степанішин А.Н., глави 1—6, 2016
- © Груздов П.П., глава 7, 2016
- © Ігнатов С.Л., ілюстрації, 2016
- © Соколов А.М., фотографії, 2016
- © Hristor Benedict, глава 8, 2012
- © Сутенін П.О., переклад глави 8 на українську мову, 2016
- © Петров Р.С., довідково-бібліографічний апарат, 2016
- © ВД "Наукові видання", оформлення, 2016

Варіант 2. Видання створено у зв'язку із виконанням трудового договору. Автори уклали з науковою установою ліцензійний договір з наданням установі права використання відповідних частин твору, ілюстрацій, фотографій тощо. У цьому випадку знак авторського права містить тільки назву наукової установи:

© ДП "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2016

2.7.9. Рекомендації щодо застосування знака авторського права у науковому періодичному виданні

З урахуванням положень ст. 19 Закону України "Про авторське право і суміжні права" щодо належності видавцю журналу виключних прав на використання наукового журналу в цілому, у знака авторського права відносно всього видання зазначається назва організації — видавця журналу, наприклад:

© Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії наук ім. Г.М. Доброва НАН України», 2017

Застосування знака авторського права індивідуальних авторів на першій сторінці кожної статті, на наш погляд, може бути визначено редакційною політикою журналу.

При цьому варто взяти до уваги, що стаття може бути написана автором спеціально для конкретного журналу та підготовку такої статті не було передбачено планами виконання наукової теми установи. У цьому випадку автор має виключні майнові права на статтю, якщо він не передав вказані права журналу. Зазначення автора у знака авторського права таким чином свідчить про те, що саме автор є особою, до якої треба звертатися з приводу перевидання статті, порушення майнових прав тощо.

На статті, підготовку яких здійснено у зв'язку з виконанням наукової тематики установи та які враховуються у звітності про виконання наукової теми, майнові права належать спільно автору та установі. У цьому випадку, якщо автор не передав майнове право на статтю науковій установі, у знака авторського права потрібно зазначити і наукову установу, і автора.

2.8. Особливості наведення цитат і використання у творах фотографій, малюнків та інших творів, майнові права на які належать іншим авторам

Закон України "Про авторське право і суміжні права" визначає "цитату" так: "порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілиши-

ми свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні" (ст. 1).

Отже, цитатами можуть бути не лише фрагменти літературних творів, а й інших творів — фотографій, відеозаписів, звукозаписів, креслень, даних у графічній формі тощо.

Виділено такі способи використання даних, ідей, слів з інших творів у своєму тексті ¹²:

- 1) анотація або резюмування;
- 2) непряме цитування;
- 3) пряме або дослівне цитування;
- 4) запозичення формул, положень, ілюстрацій, таблиць та інших елементів.

Кожен із цих способів включення запозичень у текст повинен супроводжуватись бібліографічним посиланням на джерело. За відсутності такого посилання цитування вважається плагіатом.

Окремі випадки цитування охоплюють: цитування за вторинними джерелами; згадування іноземних авторів і термінів; само цитування; цитування законодавчих актів.

Цитування за вторинними джерелами є доцільним на етапі знайомства з темою і проблематикою дослідження та у випадках, коли першоджерело загублено або недоступно (наприклад знаходиться в закритих архівах або бібліотеках); першоджерело написано складною для перекладу мовою; текст цитати відомий із запису слів її автора в спогадах інших осіб, тощо) ¹³.

Самоцитування — часта практика в наукових роботах. Раніше опубліковані дослідження автора можуть бути джерелом цитати. Такий вид цитування дає змогу уникати дублювання інформації та направляти зацікавленого читача до попередніх і дотичних робіт. Власні цитати повинні бути оформлені за всіма правилами цитування, бути доречними і обґрунтованими, доповнювати наукову роботу і відповідати її завданням і меті.

¹² Див., зокрема, визначення правил цитування на порталі Інтернет-видання "Соціальний феномен": URL: <http://journal.socialphenomena.org/ru/submissions/reference/citing/>

¹³ Див., зокрема, правила цитування за вторинними джерелами на порталі Інтернет-видання "Молодой ученый": Правила цитирования. Частные случаи: URL: <https://moluch.ru/information/citation/>

Цитування законодавчих актів звичайно здійснюється з первинних джерел.

Попри лаконічність і однозначність правил цитування, автори наукових робіт часто припускаються помилок, які є порушенням авторського права¹⁴. Наприклад:

а) відсутність посилання на автора та джерело цитати;
б) відсутність посилання у разі розміщення графічних матеріалів;

в) дослівне переписування тексту і "черги" з цитат (наведення однієї цитати за іншою на кожній сторінці);

г) порушення правил вторинного цитування: автори досить часто цитують інформацію так, ніби самі знайшли її в першоджерелі або так, ніби вона належала автору вторинного джерела;

д) помилки у цитуванні іноземних авторів: неправильний переклад прізвища автора, відсутність оригінального написання імені та прізвища, помилки в парафразі за самостійного використання перекладу джерела.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів містить ряд положень, які стосуються цитування. Ст. 10 Конвенції передбачає:

"(1) Дозволяється використання цитат із твору, який правомірно зроблено доступним для загального відома, за умови дотримання добрих звичаїв і в обсязі, виправданому поставленою метою, включаючи цитування статей із газет і журналів у формі оглядів преси. ...

3) При використанні творів відповідно до попередніх пунктів цієї статті зазначається джерело і ім'я автора, якщо воно позначено на цьому джерелі".

Положення щодо охорони та захисту авторського права при цитуванні містять Цивільний кодекс України, Закони України "Про

¹⁴ Детальніше див. посібник: Куликович Т.О. Основи научного цитування: метод. посібник для студентів та магістрантів. Минск: БГУ, 2010. 58 с: URL: <http://www.simst.bsu.by/main/publishing/help/1-4.pdf>; Катеринчук К. Порушення авторського права: як відрізнити некоректне та неправомірне цитування від плагіату? *Юридичний журнал*. № 2, 2013: URL: <http://www.juridician.com.ua/print.php?id=3822>

авторське право і суміжні права" ¹⁵, "Про інформацію" ¹⁶, "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" ¹⁷, "Про видавничу справу" ¹⁸, Кримінальний кодекс України ¹⁹, Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Національній репозитарій академічних текстів" ²⁰.

Відповідно до ст. 21 Закону України "Про авторське право і суміжні права", без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається: 1) використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, у тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення; 2) використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру.

У випадку порушення правил цитування можуть виникати принаймні два види порушення авторського права.

1. Відсутність відомостей про автора цитати є порушенням права на ім'я автора та вимог Закону.

Якщо має місце факт наведення частини твору іншого автора без дотримання правил цитування та посилання на автора, вказа-

¹⁵ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ (у чинній редакції від 26.04.2017). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.

¹⁶ Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ (у чинній редакції від 01.01.2017). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

¹⁷ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ (у чинній редакції від 15.06.2017). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1.

¹⁸ Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР (у чинній редакції від 19.07.2017). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 32. Ст. 206.

¹⁹ Кримінальний Кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-ІІІ (у чинній редакції від 10.07.2017). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25—26. Ст. 131.

²⁰ Про затвердження Положення про Національний репозитарій академічних текстів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF>

не становить порушення прав автора з можливістю притягнення особи до відповідальності.

Цитування без наведення посилання на автора і джерела визначається як плагіат (ст. 50 Закону). Захист прав автора може здійснюватись у цивільно-правовому, адміністративно-правовому та кримінально-правовому порядку.

У разі порушення авторського права суб'єкти авторського права можуть звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їхньої компетенції за захистом свого авторського права (ст. 16, 432 ЦК України, ст. 52, 53 Закону). Адміністративна відповідальність за порушення авторського права передбачена статтею 51² Кодексу України про адміністративні правопорушення²¹. Недотримання визначених обсягів і способів цитування можна розглядати як умисне привласнення авторства твору (плагіат); якщо це діяння "спричинило великі збитки автору чи іншому правовласнику", вказане за ст. 176 Кримінального кодексу України²², є кримінальним злочином.

2. У частині цитування "в обсязі, виправданому поставленою метою".

Чинне законодавство не встановлює конкретну дозволена для використання кількість слів, аркушів, відсотків обсягу запозиченого твору тощо. Вказане пов'язано з різними цілями цитування, що визначає обсяг цитати.

У вітчизняній та іноземній науковій літературі окреслено кілька підходів щодо визначення прийнятних обсягів цитування. Так, І.В. Зайцева-Калаур вважає, що "використана законодавцем категорія "обсяг, виправданий метою цитування" слід розуміти наступним чином. Обсяг цитати не повинен перевищувати обсягу авторського твору, в якому використовується цитата; цитування не повинно бути основою змісту, інакше твір не буде самостійним; цитата повинна виконувати свою основну функцію — ілюструвати, підтверджувати або спростовувати думку автора основного твору"²³.

²¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1452596637097053>

²² Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 25—26, ст. 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

²³ Зайцева-Калаур І.В. Межі використання авторських творів журналістів організаціями ЗМІ. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013, № 21. С. 7.

К.О. Афанасьєва пропонує з метою уникнення можливих конфліктів з приводу правомірності цитування, використовуючи уривок з іншого твору, зважати на те, чи не завдані збитки авторові та чи не зменшений його потенційний прибуток таким використанням²⁴. Інший підхід передбачає визначення конкретного обсягу цитування. О. Ієвіня зауважила з цього приводу, що "можна було б обмежити короткий уривок у відсотковому відношенні до твору загалом. Скажімо, 10 %" ²⁵. Білоруський науковець Т.О. Кулінкович вважає, що "прийнято вважати, що в наукових текстах цитати не повинні перевищувати 25 % загального обсягу роботи" ²⁶.

С. Глотов і Т. Якушева мають зовсім іншу позицію щодо встановлення максимального об'єму цитати, мотивуючи це тим, що творча діяльність не може дозуватися арифметичними розмірами ²⁷. Л. Глухівський вважає, що "верхню межу розміру цитати слід обмежити більш конкретно визначеною максимальною кількістю пропозицій, може, навіть, і знаків" ²⁸.

Т. Земляна і О. Паличева відзначають, що думка, згідно з якою припустимо використовувати уривки (фрагменти) чужих творів (текстів, книг, пісень, відео та інших об'єктів авторського права), що не перевищують 10, 20, 40 % (трапляються й інші значення) від оригінального твору, не відповідає закону ²⁹.

Звертаючись до радянської практики з цього питання, можна відзначити, що відповідно до ст. 492 ЦК СРСР допускалося без

URL: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/Факультет Юридичний/КФЕБ/Зайцева-Калаур/Межі використання авторських творів.pdf

²⁴ Афанасьєва К.О. Авторське право : практ. посіб / К.О. Афанасьєва. — К.: Атіка, — 2006. — 224 с. (С. 167).

²⁵ Фоміна Катерина. Проблеми термінології в авторському праві. *Правовий тиждень*. 2009. № 20 (146). URL: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1117>

²⁶ Основы научного цитирования : метод. пособие для студентов и магистрантов / Т.О. Кулинкович. Минск : БГУ, 2010. 58 с. URL: <http://www.simst.bsu.by/main/publishing/help/1—4.pdf>

²⁷ Глотов С., Якушева Т. К вопросу о цитате и цитировании как основе права на свободу. *Интеллектуальный капитал*. 2005. № 4. С. 31—40.

²⁸ Глухівський Л. Цитата у контексті авторського права. *Интеллектуальна власність*. 2002. № 4. С. 12—14.

²⁹ Т. Земляная, О. Павлычева Пределы цитирования по российскому праву. *Информационные ресурсы России*. 2013. № 5, С. 25—28. URL: http://www.aselibrary.ru/datadocs/doc_5577ju.pdf

згоди автора і без сплати авторської винагороди, але з обов'язковим зазначенням прізвища автора, твір якого використано, і джерела запозичення, відтворення в наукових і критичних роботах, навчальних та політико-освітніх виданнях окремих виданих творів науки, літератури і мистецтва і уривків з них. При цьому дозволялось відтворення у вигляді цитат у межах, обумовлених метою видання, в обсязі, що не перевищує в цілому одного авторського аркуша з творів одного автора. Також, відповідно до ст. 5 Постанови ВЦВК РСФСР "Про авторське право" від 8 жовтня 1928 року в одних випадках допускали передрук уривків обсягом до 0,25 авторського аркуша з творів одного автора (або 40 рядків для віршів), в інших (стосовно наукових праць обсягом не менше 30 друкованих аркушів) — до 1 авторського аркуша. Оскільки ці норми застосовувалися протягом тривалого часу і не замінювалися іншими, на думку В.А. Дозорцева, їх можна розглядати як звичай, що склався ³⁰.

Міжнародний досвід свідчить про подібні підходи.

У законодавстві деяких держав установлені конкретні межі цитування. Зокрема, у США дозволяється цитувати не більше як 5 % від обсягу тексту першоджерела. У Великій Британії одна цитата не може бути понад 300 слів (а в цілому дозволено використовувати не більше 800 слів в одному творі) ³¹. Однак у цих країнах панує прецедентне право, і справи щодо захисту авторських прав у разі цитування вирішуються в індивідуальному порядку — залежно від обставин справи. У США має місце правова доктрина сумлінного використання (англ. *Fair Use*), у рамках якої дозволено вільне використання захищених авторським правом матеріалів за дотримання певних умов: без отримання дозволу власника авторських прав до тих пір, поки воно сприяє "прогресу науки і корисних мистецтв".

Ключовими факторами визначення сумлінності у разі використання твору іншого автора є:

- мета і характер використання, включаючи питання, чи має таке використання комерційний характер або є некомерційним, чи відбувається з освітніми цілями;
- сутність твору, що охороняється авторським правом;

³⁰ Там же.; Дозорцев В. Авторское право о репродуцировании. *Законодательство и экономика*. 2000. № 4. URL: http://www.juristlib.ru/book_1957.html

³¹ Панкеев И.А. Свободное использование произведений в журналистской деятельности. URL: <http://mediascope.ru/node/1015>

- обсяг і істотність використаної частини по відношенню до всього твору, захищеного авторським правом;
- вплив використання на потенційний ринок або вартість твору, захищеного авторським правом.

Отже, коли мова йде про наукові видання критико-бібліографічного напрямку, де автор порівнює або детально розглядає певні видання, то практика викладення таких творів свідчить про можливість цитування в істотному обсязі.

В інших випадках, коли автор аналізує певні джерела, наводить чиюсь точку зору, або полемізує з іншим автором, практика свідчить, що обсяг цитування, як правило, складає від одного речення до абзацу.

У публікаціях гуманітарного характеру можливий випадок, коли ціла стаття присвячена огляду певних тенденцій, політичного або нормативного акта, зарубіжного звіту тощо — фактично така стаття є переказом чи скороченою версією перекладу такого акта. У цьому випадку, на нашу думку, автор має безпосередньо зазначити, що вказаний текст є скороченим викладом певного документа.

Судова практика щодо визначення обсягів цитування. Оскільки конкретний обсяг цитування законом не регламентований, вказане може бути предметом судового розгляду, якщо автор твору вважає, що обсяг цитування не відповідає меті цитування.

Роз'яснення щодо застосування законодавства про авторське право, у тому числі стосовно цитування, містяться, зокрема, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 5 "Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав".

Нижче наведено кілька прикладів розгляду таких справ судами України.

У справі 2016 р. № 758/1464/15-ц³² за позовом відрахованої за академічний плагіат студентки до Національного університету "Києво-Могилянська академія" про визнання наказу недійсним, Апеляційний суд Києва задовольнив її скаргу і зазначив таке: "У зв'язку з тим, що твір наукового характеру не може бути створений без глибокого дослідження праць інших вчених у певній галузі знань, відповідно, наявність у творі окремих фрагментів, що мають

³² Рішення Апеляційного суду міста Києва від 17 червня 2016 р. Справа № 758/1464/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58674725>

текстові збіги з фрагментами твору іншого автора, ще не є свідченням використання чужого твору. Генерація нових ідей та опис наукових концепцій здійснюється саме завдяки вивченню та аналізу здобутків інших вчених. При викладенні певних положень науковці використовують термінологічний апарат, який притаманний певній галузі науки, при цьому в гуманітарних науках (особливо юридичних) широко використовуються мовні конструкції, що містяться у нормативно-правових актах. Тому доволі часто можуть спостерігатися певні текстуальні збіги у роботах різних авторів, і лише після дослідження їх характеру та розміру може бути встановлено, чи має місце у певному творі недобросовісне запозичення фрагментів творів інших авторів або ні".

Ще один приклад судового розгляду щодо плагіату: справа щодо співвідношення цитати з об'ємом цитованого твору — рішення Господарського суду Києва від 16.01.2009 у справі № 21/436 ³³.

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державної архівної служби України, який підготував і випустив видання під умовною назвою "Підручник та Словник", звернувся до суду з позовом до Вищого навчального закладу "Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна" про вилучення з продажу видання з умовною назвою "Посібник" як таке, що порушує авторські права позивача. Згідно з висновками судового експерта, для створення Посібника було використано фрагменти текстів із Підручника та Словника як основи й першоджерела, а творча праця полягала у доопрацюванні фрагментів тексту (розділів) з Підручника та Словника. Загальний обсяг (за кількістю сторінок) використання фрагментів текстів з Підручника та Словника становить близько 80 % від загальної кількості сторінок Посібника. Використання фрагментів текстів із Підручника здійснено із незначними змінами використаних фрагментів, які полягають у редагуванні, заміні деяких слів синонімами, перестановкою певних частин (абзаців) Підручника та Словника місцями ³⁴.

³³ Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення Господарського суду міста Києва від 16.01.2009 р. у справі №21/436.

³⁴ Детальний огляд справи див.: Катеринчук К. Порушення авторського права: як відрізнити некоректне та неправомірне цитування від плагіату? *Юридичний журнал*. 2013. № 2: URL: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=3822>

Наведемо кілька прикладів судових справ у США, пов'язаних із визначенням правомірних обсягів цитування. Суд у такому випадку досліджує співвідношення цитати та оригінального твору.

Також цитуванням суд може вважати й перефразований текст без наведення джерела цитат. Прикладом є судова справа Йена Хемілтона стосовно написаної ним біографії письменника Дж. Селінджера (*Salinger v. Random House*, 1987³⁵). Через брак матеріалів Хемілтон звернувся до неопублікованих листів письменника та перефразував їх. Справу він програв, враховуючи захист "манери висловлювати свої думки людиною, її сприйняття і інтерпретацію подій". Крім того, усі цитати, у тому числі перефразування, становили близько 40 % біографії, що дало судді ще один аргумент на користь автора³⁶.

Важливою є справа *Rosemont Enterprises, Inc. v. Random House*, 1966³⁷, коли видавництво почало готувати до виходу в світ біографію відомого мільярдера Генрі Хьюза³⁸, він спробував перешкодити випуску книги, викупивши права на статті журналу *Look*, які цитувалися у автобіографії, і на цій підставі заборонити публікацію. Але суд дійшов висновку, що книга про публічну постать стала предметом громадського інтересу, таким чином, цитати з журналу (близько 39 сторінок за обсягу книги у 304 сторінки) можна вважати добросовісним використанням, навіть незважаючи на те, що цільова аудиторія книги масова.

З точки зору обсягу цитування окремо стоять справи, пов'язані з використанням фотографій. Як правило, їх неможливо цитувати частково, і судді враховують це, як, наприклад, у справі "Нуньєс проти Карібеан Інтернешнл Ньюс корп"³⁹. Верховний суд США зазначив, що передрук 100 % фотографічного твору може бути сумлінним, якщо відповідає вимогам поняття *Fair Use*⁴⁰.

Якщо на фото зображено людину, варто взяти до уваги ст. 308 Цивільного кодексу України "Охорона інтересів фізичної особи,

³⁵ *Salinger v. Random House*, 811 F. 2d 90. 1987. 36.

³⁶ Heins M., Beckles T. Will Fair Use Survive?: URL: <http://www.fepproject.org/policyreports/WillFairUseSurvive.pdf>

³⁷ *Rosemont Enterprises, Inc. v. Random House, Inc. and John Keats*, 366 F.2d 303. 1966. 43

³⁸ Holsinger, R. L. *Media Law*. 2d ed. New York: Random House. 1997. p. 564

³⁹ *Nunez v. Caribbean International News Corp.*, 235 F.3d 18. 2000.

⁴⁰ Детальніше див. опис зазначеної справи: URL: <http://www.invispress.com/law/copyright/nunez.html>

яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах". Згідно із цією статтею, фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи, а в разі її смерті — за згодою осіб, визначених частиною четвертою ст. 303 ЦК України. При цьому, якщо фізична особа позувала авторові за плату, фотографія, інший художній твір може бути публічно показаний, відтворений або розповсюджений без її згоди.

Самоцитування. Питання самоцитування почало привертати до себе увагу порівняно недавно і пов'язано з розрахунками індексів наукового цитування та імпаکت-факторів журналів, які безпосередньо впливають на рейтинг ученого й оцінку результативності діяльності наукової організації в цілому. Пошук і виявлення самоцитування здійснюється через застосування певних технічних засобів, що виконують такі розрахунки автоматично, не зважаючи на нюанси цитування залежно від виду твору, типу і мети.

Хочемо підкреслити, що з точки зору захисту авторських прав такої проблеми як самоцитування чи перевищення обсягів самоцитування не існує, адже жодного порушення авторського права при самоцитуванні немає.

У процесі підготовки досліджень, зокрема дисертаційних, монографій, загальною у США та країнах Західної Європи є практика, коли опублікована автором серія статей в академічних журналах із певними уточненнями оформлюється у вигляді наукової монографії, дисертаційного дослідження. Використання стосовно такої практики терміна "самоплагіат" з нашої точки зору є юридично хибним, оскільки поняття плагиату визначено законодавством.

Інше питання — повторення такого ж самого тексту в різних статтях для збільшення кількості публікацій. Зазначимо, що загальною політикою академічних видавництв є публікація оригінальних статей, які не були раніше опубліковані. Вказана вимога часто висувається й в угодах видавництв із авторами щодо опублікування статті. Водночас припустимим є повторення з певними уточненнями та доповненнями текстів у разі перевидання навчальних посібників.

Цитування ілюстративного матеріалу. Основними видами ілюстративного матеріалу в наукових творах є: креслення, технічний малюнок, схема, фотографія, діаграма і графік. Суттєвою інформацією для наведення таких матеріалів як цитат є зазначення

номерів сторінок, на яких вони були розміщені в оригіналі твору, номерів ілюстрацій, якщо вони були в оригіналі.

Бібліографічне посилання. На кожному цитату має бути оформлене бібліографічне посилання: сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглянутий або згаданий у тексті документ, необхідних і достатніх для його загальної характеристики, ідентифікації та пошуку.

Бібліографічні посилання вживають: для цитування; запозичення положень, формул, таблиць, ілюстрацій; за необхідності відсилання до іншого видання, де повніше викладено питання; у разі аналізування в тексті опублікованих робіт. Види бібліографічних посилань за місцем розташування: внутрішньо-текстові (безпосередньо в рядку після тексту, до якого належать); підрядкові (внизу сторінки, під рядками основного тексту). Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи ⁴¹.

⁴¹ Вимоги до оформлення дисертації. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 12.01.2017 № 40: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>. Також потрібну інформацію можна одержати із таких міждержавних і державних стандартів: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)", ДСТУ 3582-97 "Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила", а також із освітньої літератури (наприклад: О.Г. Ткаченко — Основи журналістикознавчих досліджень. Лекція 8. Тема. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела: URL: http://elkniga.info/book_325_glava_9_LEK%D0%A1%D0%86JA_8_Tema._Zagaln%D1%96_pra.html)

3.

УКЛАДАННЯ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ І ДОГОВОРІВ ПРО ПЕРЕДАННЯ ВИКЛЮЧНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Відповідно до ст. 20 Закону України "Про видавничу справу" права та обов'язки видавця у відносинах з автором (співавторами) твору в галузі науки, літератури і мистецтва, їхніми спадкоємцями чи з особою, якій автори чи їхні спадкоємці передали авторські майнові права, чи з особами, яким належать права на інші об'єкти права інтелектуальної власності, визначені законодавством України з питань інтелектуальної власності.

Згідно з положеннями ст. 429 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Вказане стосується службових творів, що включають наукові статті та монографії, підготовку яких передбачено планами наукової тематики установи.

Видання (підготовка і випуск) передбачає здійснення дій із підготовки рукопису до публікації, відтворення визначеним тиражем видавничого оригіналу поліграфічними чи іншими технічними засобами. Також може передбачатися розповсюдження примірників твору, у тому числі за передплатою, доведення творів до загального відома у мережі Інтернет тощо.

Такі дії може здійснювати видавець (наукова установа) та / або видавнича організація лише за умови отримання повноважень на використання творів визначеними способами від суб'єктів, які мають виключні майнові права на твір. Із цим пов'язана необхідність

надання автором ліцензії або укладання договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності науковій установі, що здійснює видання твору, а також надання науковою установою повноважень видавничій організації, що здійснює підготовку наукових періодичних і книжкових видань до видання та / або їхнє тиражування.

Механізм надання повноважень визначений гл. 75 Цивільного кодексу України "Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності" та передбачає можливість укладання ліцензійного договору (ст. 1108—1110 ЦК України) або договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (ст. 1113) та інших договорів.

Різницю в укладанні вказаних договорів становить обсяг повноважень, що передається. Так, у випадку передання виключних майнових прав інтелектуальної власності передається весь обсяг повноважень щодо використання твору певним способом або всіма способами, на певній території або території світу, на певний термін або на строк дії авторського права.

Ліцензійний договір надає лише право використання твору певним способом на певній території та на певний термін. Проте режим надання виключної ліцензії та укладання договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності є досить близькими за обсягом наданих повноважень, оскільки виключна ліцензія виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері (ч. 3 ст. 1108 ЦК України).

3.1. Укладання договорів між працівником — автором наукової статті (монографії) — та науковою установою

Основні вимоги до ліцензійного договору на використання твору, що укладається між працівником та науковою установою НАН України — видавцем періодичного видання, визначено п. 8. Положення про періодичне видання НАН України, затвердженого постановою Президії НАН України від 07.11.2008 № 238.

Постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130 затверджено нову редакцію ліцензійного договору на використання твору (Додаток 3).

Ліцензійний договір між науковою установою — видавцем періодичного видання і автором твору передбачає надання установі:

- невиключної ліцензії на використання наукового, науково-технічного твору шляхом опублікування його у періодичному виданні;
- права перекладати, адаптувати, розмішувати твір повністю або частково у мережі Інтернет;
- публікувати твір в інших, у тому числі іноземних, виданнях; включати його як складову частину до інших збірників, антологій, енциклопедій тощо за погодженням із автором;
- права на розповсюдження твору як невід'ємної складової частини періодичного видання на території України та інших країн шляхом передплати, продажу та безоплатної передачі періодичного видання;
- права надавати субліцензію видавничій організації на певні способи використання твору тощо.

При цьому можливі три варіанти правовідносин автора та наукової установи-видавця.

1. Автор є працівником установи-видавця, статтю підготовлено в рамках виконання наукової тематики установи. У цьому випадку така стаття є службовим твором (твір, створений у зв'язку із виконанням трудового договору, ст. 429 ЦК України), майнове право інтелектуальної власності на статтю виникає спільно у наукової установи та автора.

Укладання ліцензійного договору в цьому випадку здійснюється саме з метою надання автором науковій установі права використання твору в межах частки майнових прав, що належить автору.

2. Автор є працівником іншої установи чи організації, підготовку статті також було передбачено робочими планами наукових досліджень відповідної установи.

Надання ліцензії свідчить про отримання науковою установою НАН України — видавцем прав використання твору лише в межах частки майнових прав, що належить автору.

Практика видання наукових журналів установами НАН України не передбачає укладання у цьому випадку ще додаткового ліцензійного договору з організацією, де працює автор.

Для спрощення вирішення вказаного питання примірний ліцензійний договір (постанова Президії НАН України від 04.06.2014 № 130) містить частину "Застереження".

Відповідно до п. 4 "Ліцензіат заявляє, що ...

- він має право на надання дозволу (ліцензії) на використання Твору за цим Договором, у випадку, якщо Твір створено у зв'язку з виконанням трудового договору;

- він не порушив права інтелектуальної власності інших осіб..."

Це застереження прямо вказує, що автор, укладаючи договір щодо видання статті, має право на надання дозволу на використання твору, якщо твір створено у зв'язку із виконанням трудового договору.

3. Статтю створено автором самостійно, її підготовку не було передбачено відповідними планами наукових досліджень. У цьому випадку автор одноосібно має майнове право інтелектуальної власності на статтю, а укладання ліцензійного договору з установою-видавцем свідчить про надання установі усього необхідного обсягу повноважень для видання твору.

Примірний ліцензійний договір передбачає надання установі-видавцю невиключної ліцензії на використання твору, але у застереженнях до договору вказано, що "даний Твір не був раніше опублікований і не буде опублікований у будь-якому іншому виданні до публікації його Ліцензіатом".

Таким чином, такий примірний договір допускає, що автор може опублікувати статтю й в іншому виданні або використати її іншим чином: для публікації монографій тощо. Однак вказана кон-струкція має місце для статей, що створені автором поза зобов'язань з виконання наукової тематики установи.

У випадку оприлюднення службової наукової статті необхідно вказати на збереження прав установи на статтю в межах своєї частки майнових прав. На наш погляд, якщо таку саму статтю передбачено опублікувати в іншому виданні, у тому числі іноземному, доцільним є узгодження цього питання автором з науковою установою, де він працює. Проте іноземні видавництва у договорах з автором зазвичай зазначають вимогу щодо оригінальності твору та його новизни, отже це питання може виникати у разі видання збірників наукових праць, де статтю розміщують як таку без змін.

Наукові монографії, створені у рамках наукової тематики установ, підготовка яких передбачена робочими планами з виконання наукової тематики, є службовими творами, на які поширені спільні майнові права інтелектуальної власності наукової установи і автора (ст. 429 ЦК України).

З цим пов'язана необхідність (див. розд. 2.2) укладання між науковою установою (роботодавцем) та автором монографії (працівником) ліцензійного договору про надання установі ліцензії на використання твору в цілях його видання. Щодо виду ліцензії, вважаємо, що у цьому випадку має укладатися ліцензійний договір про надання одиночної ліцензії. Зразок ліцензійного договору наведено у Додатку 4.

Відповідно до ст. 1108 ЦК України одиночна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

На відміну від цього виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Таким чином, надання виключної ліцензії призвело б до обмеження прав автора на переробку твору, використання його частин в інших творах тощо.

Одиночна ліцензія на використання виключних майнових прав на твір включає надання науковій установі дозволу на: використання твору, укладання субліцензійних договорів із третіми особами, здійснення дій щодо перешкоджання неправомірного використання твору, у тому числі на заборону неправомірного використання тощо.

Під час укладання ліцензійного договору про надання одиночної ліцензії потрібно враховувати положення ст. 436 ЦК України щодо авторського права на твір, створений у співавторстві. Відповідні варіанти ліцензійного договору наведено у Додатку 4.

3.2. Укладання договорів між науковою установою та видавництвом

Для здійснення робіт із редакційно-видавничого опрацювання та виготовлення видавничої продукції або лише з метою виготовлення видавничої продукції наукова установа укладає договори з видавництвом про підготовку та випуск видавничої продукції, а саме періодичних видань та монографій.

3.2.1. Договори з підготовки та випуску періодичної продукції

Договори можуть передбачати надання послуг з редакційно-видавничого опрацювання, виготовлення тиражу періодичного видання, додаткового випуску тиражу, розповсюдження тиражу тощо. Вони також мають містити положення щодо охорони прав інтелектуальної власності.

Предметом договору про підготовку та випуск періодичного видання є випуск наукового періодичного видання (журналу) з визначенням тиражу примірників кожного його номера (надалі Продукція).

Умови договору включають: обов'язки сторін договору, положення щодо охорони інтелектуальної власності, у т. ч. наведення істотних умов ліцензійного договору як окремого підрозділу договору, відповідальність сторін та інші умови.

Обов'язки сторін договору передбачають:

- відповідальність Замовника за наповнення та комплектність матеріалів, переданих до друку;
- зобов'язання Замовника надати Виконавцю оригінал-макет номера журналу в електронному вигляді, представленому у визначеному форматі. Також до файла додається роздрукований варіант;
- зобов'язання Виконавця здійснити тиражування номера журналу відповідно до узгодженого Графіка підготовки та випуску;
- зобов'язання Виконавця здійснити розсилку контрольних та обов'язкових примірників Продукції, а також розповсюдження тиражу видавничої продукції на безоплатній основі відповідно до чинного законодавства та розпорядчих документів НАН України.

Умови договору щодо охорони прав інтелектуальної власності передбачають надання Виконавцю ліцензії на право використання твору певними способами, потрібними для здійснення видання твору. Також вказується наявність у Замовника майнових прав інтелектуальної власності на здійснення опублікування творів, що складають Продукцію та / або наявність у Замовника ліцензій на надання Виконавцю субліцензії на використання творів з метою їхнього видання.

Зразок договору на підготовку та випуск видавничої продукції (наукового журналу) наведено у Додатку 5.

3.2.2. Договори на випуск монографій

Плануючи до видання наукову монографію, установа укладає з видавництвом договір на підготовку та випуск видавничої продукції, а саме монографії (примірна форма договору наведена у Додатку 6).

Предметом такого договору є видання письмового твору наукового характеру — монографії.

Умови договору включають: обов'язки сторін договору, питання охорони прав інтелектуальної власності, відповідальність сторін та інші умови договору.

Відмінність цього договору від договору на видання наукового періодичного видання полягає не тільки в різному змісті предмета договору, але і в тому, що Замовник вказує, що Автор монографії на підставі ліцензійного договору надав йому одиничну ліцензію на використання виключних майнових прав на письмовий твір наукового характеру — монографію.

3.2.3. Договори на випуск енциклопедій, словників, атласів

Укладаючи договори на випуск енциклопедій, словників, атласів, що є складеними творами (ч. 15 ст. 8 та ч. 2 ст. 19 Закону України "Про авторське право та суміжні права"), потрібно враховувати положення ч. 2 ст. 19 вказаного Закону України, де зазначено, що видавцям енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць належать виключні права на використання таких видань у цілому.

Проте, як зазначено вище, автори творів, включених до таких видань, зберігають виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором. Майнові права інтелектуальної власності на службові твори, що входять до складеного твору, належать спільно автору та установі, де він працює.

З урахуванням викладеного, на нашу думку, як і у випадку з науковими монографіями, автори мають укладати з науковою установою ліцензійний договір на надання одиничної ліцензії на використання твору, наприклад за примірною формою договору, наведеною у Додатку 4.

У договорі між науковою установою та видавництвом наукова установа має надати видавництву субліцензію на право викорис-

тання складеного твору у цілому, а також вказати на наявність в установі майнових прав інтелектуальної власності (наданих ліцензій) на використання творів, що є частинами складеного твору.

Для цього можна застосовувати примірну форму договору, наведену у додатку 6, виклавши відповідні пункти у такій редакції:

"1.1. Замовник доручає Виконавцю здійснити видання _____ (назва твору), що є складеним твором наукового характеру (далі Продукція), тиражем __ примірників на умовах, визначених цим Договором.

Авторами творів, що включені до складеного твору, є: _____ . Упорядником (ами) складеного твору є _____ .

3.1. Замовнику належать виключні майнові права на використання складеного твору _____ (назва твору). Він гарантує, що автори надали йому ліцензії на використання творів, що включені до складеного твору".

4.

ОХОРОНА АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ТВОРИ У ВИПАДКУ РОЗМІЩЕННЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

4.1. Застосування ліцензій відкритого доступу у видавничій діяльності наукових установ в Україні

Відкритий доступ до наукових публікацій і використання ліцензій відкритого доступу є особливістю сьогодення та широко застосовується в державах-членах ЄС, США, інших країнах. Суттєвим є те, що політика відкритого доступу для наукових публікацій, створених за рахунок бюджетних коштів, визначена в цих країнах на рівні політичних документів, механізмів та рекомендацій щодо застосування тих чи інших видів ліцензій відкритого доступу, а також забезпеченням фінансування відкритого доступу.

В Україні матеріали наукових журналів, інших видань для відкритого доступу надають установи НАН України, деякі вищі навчальні заклади. При цьому посилання на відповідні ліцензії відкритого доступу не здійснюється чи інколи здійснюється помилково із зазначенням виду ліцензій, що призначені для розробки відкритого програмного забезпечення або Вікіпедії, які передбачають можливість внесення змін та доповнень до опублікованих наукових статей без відома авторів, додавання нових авторів тощо.

На цей час до законодавства України не внесені зміни, що дозволятимуть безпосереднє застосування ліцензій відкритого доступу. Також відсутні нормативні акти й рекомендації, які визначають політику та механізми вільного доступу. Представлення текстів наукових журналів та інших видань на сайтах наукових установ без застережень щодо умов вільного доступу та зазначення відповідного виду ліцензій не є вільним доступом у сучасному розумінні та пе-

редбачає обмеження, встановлені законодавством про авторське право і суміжні права щодо розповсюдження таких видань ⁴².

У зв'язку із зазначеним та зважаючи на потреби наукових установ щодо урегулювання питань вільного доступу відповідно до політики реєстрації видань у міжнародних наукометричних базах даних, у цих рекомендаціях розглянуто:

- види ліцензій відкритого доступу;
- особливості регулювання застосування ліцензій відкритого доступу в Україні;
- особливості міжнародно-правового застосування ліцензій відкритого доступу;
- рекомендації щодо змісту застережень для наукових установ у разі застосування ліцензій відкритого доступу для розміщення матеріалів наукових журналів, збірників наукових праць та монографій на Інтернет-сайтах наукових установ.

Під матеріалами, розміщеними на Інтернет-сайтах, ми тут розуміємо окремі статті, наукові журнали та збірники наукових праць, що є аналогами друкованих видань, а також виключно електронні видання.

4.1.1. Поняття та види ліцензій відкритого (вільного) доступу

У видавничій діяльності використовують різні види ліцензій відкритого доступу, які розширюють обсяг майнових прав користувачів у порівнянні з випадками вільного використання творів, визначених Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів і національними законами з охорони авторського права (далі Ліцензії відкритого доступу або ЛВД).

Основні відмінності в обсязі використання творів за Бернською конвенцією, Законом України "Про авторське право і суміжні права" (далі Закон), національним законодавством інших країн та ліцензіями вільного доступу *Creative Commons* для творів, розміщених у мережі Інтернет (далі ліцензії *CC*), наведені у табл. 1. У ній також розміщено інформацію щодо власної ліцензії видавництва *Elsevier* та власної академічної ліцензії.

Бернська конвенція та законодавство країн-учасниць конвенції, у тому числі України, забороняє без згоди автора або іншої

⁴² Ст. 21–25 Закону України "Про авторське право і суміжні права".

Порівняльна характеристика найпоширеніших ліцензій на використання видавничої продукції

Документ, вид ліцензії	Читати, друкувати для власного використання	Використання цитат	Відтворення для навчання, інше некомерційне використання	Розповсюдження та переклад, у т. ч. розміщення в інших репозиторіях	Переклад	Завантаження з метою <i>text and data mining</i> *	Створення похідних творів	Продаж або використання з комерційною метою
Бернська конвенція, національне законодавство країн-учасниць Ліцензія видавництва Elsevier**	Так	Так	Обмежене некомерційне використання	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
CC BY	"	"	Обмежене некомерційне використання	"	Так	Так	Ні	Ні
CC BY-SA	"	Щодо випадків справедливого використання — відсилання до національного законодавства	Так	Так	"	"	Так	Так
CC BY-ND	"	Те саме	"	"	"	Так	Ні	"
CC BY-NC	"	"	"	"	Так	***	Ні	"
CC BY-NC-SA	"	"	"	"	"	***	Так	Ні
CC BY-NC-ND	"	"	"	"	Ні	***	"	"
Власна академічна ліцензія	"	"	"	"	Так	Так	Ні	"

* Пояснення організації *Creative Commons* щодо дозволу в Ліцензіях *CC* на *text and data mining*: https://wiki.creativecommons.org/wiki/Content_mining#cite_note-4

** Ліцензія видавництва *Elsevier*: URL: <https://www.elsevier.com/about/our-business/policies/open-access-licenses/elsevier-user-license>

*** У тексті ліцензії *Creative Commons* безпосередньо не зазначається: чи дозволяє чи ні та або інша ліцензія здійснювати *text and data mining*. Обсяг дозволу, що надається ліцензіями *CC* відносно *text and data mining*, глумачиться організацією *Creative Commons*, виходячи з базових умов ліцензії.

Так, з комерційною метою забороняють здійснювати *text and data mining* ліцензії *CC BY-NC*, *CC BY-NC-SA*, *CC BY-NC-ND*. Також результатом *text and data mining* може бути певні числові оцінки, графіки тощо. Поширення таких результатів є можливим. Проте, якщо результатом *text and data mining* є похідні твори, їхнє поширення не є можливим за ліцензіями *CC BY-ND* та *CC BY-NC-ND*. Дивись: https://wiki.creativecommons.org/wiki/Content_mining

особи, яка має авторське право, розповсюдження, здійснення перекладу твору з його подальшим розповсюдженням ⁴³, створення похідних творів.

В Законі вільне використання передбачено в особистих цілях (ст. 25), а також у визначених обмежених випадках: відтворення примірників творів для навчання, якщо обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті та відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру (ст. 23); копіювання окремих статей, інших невеликих за обсягом творів чи уривків з письмових творів, коли це здійснюється бібліотеками за запитом фізичних осіб та з метою освіти, навчання і приватного дослідження, а також відтворення твору має поодинокий випадок і не має систематичного характеру (ст. 22) тощо.

Основна відмінність ліцензій вільного доступу СС від випадків вільного використання, встановлених національним законодавством країн-учасниць Бернської конвенції, є:

- надання користувачам права подальшого розповсюдження творів (надсилання їх будь-яким особам, розміщення на інших веб-сайтах тощо);

- залежно від виду ліцензій можливість надання необмеженому колу осіб прав здійснення: перекладу і подальшого розповсюдження твору; комерційного та некомерційного використання твору; лише некомерційного використання твору; створення та подальшого розповсюдження похідних творів (*adapted materials or derivatives*) тощо.

У разі цитування та інших випадків справедливого використання ліцензії СС відсилають до виключень та обмежень стосовно використання твору, встановлених національним законодавством (випадки вільного використання за Законом України "Про авторське право і суміжні" визначені ст. 21—26).

Загалом ліцензія відкритого доступу — це дозвіл правовласника користувачам здійснювати використання твору певними способами, перелік яких визначений ліцензією.

Як правило, відкриті ліцензії надаються невизначеному колу осіб та на термін дії авторського права; є всесвітніми (з дією в усіх країнах світу); є невиключними та безвідкличними, передбачають можливість лише некомерційного або, навпаки, також і комерційного

⁴³ Переклад опублікованого твору в особистих цілях є цілком можливим.

використання творів, передбачають можливість створення або заборони створення похідних творів (зі зміною оригіналу твору).

Початково відкриті ліцензії створювались для розробки вільного програмного забезпечення. Ліцензії для використання інших типів творів виникли пізніше.

Приклади відкритих ліцензій, застосованих у видавничій діяльності:

- *GNU Free Documentation License* ⁴⁴;
- *Mozilla Public License* ⁴⁵;
- *Open Directory License* ⁴⁶;
- *BSDFreeBSD Documentation License* ⁴⁷;
- *Creative Commons Attribution ShareAlike* ⁴⁸.

Найпоширенішим є застосування ліцензій, розроблених американською некомерційною організацією *Creative Commons*. Як правило, їх широко використовують наукові організації та видавництва в ЄС та США.

Ураховуючи важливість застосування відкритого доступу до наукових публікацій, у деяких країнах ухвалені політичні документи та спеціальне законодавство. У США відповідна політика визначена Меморандумом директора Бюро з науково-технічної політики Управління Президента США "Покращення доступу до результатів наукових досліджень, які фінансуються державою" від 22.02.2013 ⁴⁹.

В ЄС механізми відкритого доступу до наукових публікацій та інших матеріалів, підготовлених у рамках проектів, що фінансуються ЄС, викладені у регламентах стосовно рамкових програм наукових досліджень, зокрема Регламенті ЄС № 1290/2013 щодо правил участі та розповсюдження результатів програми "Горизонт 2020" (2014—2020), модельних грантових угодах, Керівництві щодо відкритого доступу до наукових публікацій та даних наукових

⁴⁴ Операційна система GNU. Ліцензія вільної документації GNU: <https://www.gnu.org/licenses/fdl-1.3.uk.html>

⁴⁵ Mozilla Public License. Version 2.0. URL: <https://www.mozilla.org/en-US/MPL/2.0/>

⁴⁶ Open Directory License (ODL) used by DMOZ for its content. URL: <http://dmoztools.net/>

⁴⁷ The FreeBSD Documentation License. URL: <https://www.freebsd.org/copyright/freebsd-doc-license.html>

⁴⁸ Attribution-ShareAlike ("Атрибуція — На тих же умовах"). URL: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>

⁴⁹ Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies on Increasing Access to the Results of Federally Funded Scientific Research. 2013. URL : https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/ostp_public_access_memo_2013.pdf

досліджень у програмі "Горизонт 2020" (2013)⁵⁰, інших документах⁵¹. Ними рекомендовано надавати відкритий доступ до публікацій результатів наукових досліджень за ліцензіями *Creative Commons*.

4.1.2. Ліцензії *Creative Commons*

Ліцензії *CC* є найпоширеніші у сфері видавничої діяльності⁵². Такі ліцензії можна застосовувати до будь-яких творів у галузі науки, літератури, а також фонограм, фотографій, баз даних тощо.

Ліцензії *CC* розроблені для шести типів правовідносин автора (або особи, що має майнові авторські права) та користувача.

Умови ліцензій надаються у вигляді комбінації "елементів ліцензії", кожен з яких має своє умовне позначення у графічному вигляді (табл. 2).

Комбінацією цих елементів отримують власне ліцензії *Creative Commons*.

Ліцензії *CC* надаються як у вигляді короткого опису, так і у формі докладної угоди. Не вимагається поширення разом з твором тексту умов ліцензії. Є достатнім зазначити код ліцензії, який складається з літер (наприклад *CC BY*). Основні типи ліцензій прописані у назвах ліцензій *CC*. Так, ліцензія, за якою можна використовувати твір у некомерційних цілях за умови зазначення авторства, називається *Attribution Noncommercial*.

Основні варіанти ліцензій *CC* зазначені у табл. 3.

Детальніший опис ліцензій *CC* наведено у Додатку 1.

⁵⁰ Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020. Version 1.0, 11 December 2013.

⁵¹ Відповідно до ст. 29.2 Модельної угоди про надання гранту:

— якомога раніше та найпізніше після публікації електронна копія, що читається машиною, опублікованої версії статті або кінцевий варіант рецензованого рукопису, прийнятого для публікації, мають бути розміщені у депозитарії для наукових публікацій;

— забезпечити режим відкритого доступу до опублікованих видавцем матеріалів через репозитарій найпізніше:

(i) під час публікації, якщо електронна версія надається для вільного доступу видавцем, або

(ii) протягом 6 місяців з часу публікації (12 місяців для публікацій у галузі соціальних або гуманітарних наук) у будь-якому іншому випадку.

— забезпечити відкритий доступ (через репозитарій) для бібліографічних метаданих, які ідентифікують публікацію.

⁵² Детальніше див. про ліцензії *Creative Commons*: <https://creativecommons.org/>

Таблиця 2

Елементи ліцензій відкритого доступу CC

Позначення	Назва	Роз'яснення (зміст)
	<i>Attribution</i> (скорочено <i>BY</i>)	Користувач має вказати автора твору або інших осіб, що мають майнові права на твір
	<i>Share-alike</i> (скорочено <i>SA</i>)	Похідні твори * обов'язково мають розповсюджуватися на умовах такої ж ліцензії, що вказана для використання первісного твору **
	<i>Non commercial</i> (скорочено <i>NC</i>)	Забораються використовувати твір з комерційною метою
	<i>No Derivative works</i> (скорочено <i>ND</i>)	Забораються створювати похідні твори на основі даного твору

* Термін "похідний твір" використовується відповідно до українського законодавства про авторське право і є таким, що співпадає за своїм значенням із терміном, який використано в офіційному перекладі ліцензій CC українською мовою "Адаптований матеріал". Див. офіційний переклад ліцензії: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.uk>

** Термін "первісний твір" використовується у значенні "Ліцензований матеріал" з офіційного перекладу Ліцензій CC: див. попереднє посилання.

Таблиця 3

Основні варіанти ліцензій CC

Варіанти	Позначення
CC Attribution (CC BY)	
CC Attribution Share Alike (CC BY-SA)	
CC Attribution No Derivatives (CC BY-ND)	
CC Attribution Non-Commercial (CC BY-NC)	
CC Attribution Non-Commercial Share Alike (CC BY-NC-SA)	
CC Attribution Non-Commercial No Derivatives (CC BY-NC-ND)	

4.1.3. Міжнародно-правові основи застосування ліцензії *Creative Commons*

За даними на 2014 р., ліцензії *CC* використовували 55 країн світу з національним законодавством в галузі авторського права, що є істотно різним⁵³. Ліцензії *CC* не є альтернативою або додатковою системою по відношенню до авторського права. Їх розроблено на базі міжнародних договорів у сфері авторського права і суміжних прав без прив'язки до конкретної юрисдикції. В ліцензії вказано, що права, які передаються, визначені відповідно до міжнародних угод у сфері авторського права.

Ліцензії застосовуються на територіях всіх держав — учасників зазначених конвенцій (якщо це прямо не заборонено законодавством певної країни) незалежно від громадянства та місцезнаходження особи, яка бажає надати доступ необмеженій кількості користувачів до свого твору на основі таких ліцензій.

Захист порушених прав у разі порушення умов ліцензії *CC* відбувається найчастіше за місцем вчинення правопорушення (застосовується юрисдикція країни, де воно відбулось), якщо у ході судового розгляду не буде встановлений зв'язок із юрисдикцією іншої країни.

У 2007 р. організацією *Creative Commons* було розроблено версію ліцензій 3.0, у 2013 р. — сучасну версію 4.0. *Creative Commons* сприяє здійсненню перекладу ліцензій національними мовами. В Україні переклади шести видів ліцензій 4.0 доступні на українському сайті *Creative Commons*⁵⁴.

4.1.4. Застосування ліцензій відкритого доступу в Україні

Застосування ліцензій відкритого доступу в Україні стримується тим, що укладання ліцензій такого типу не передбачено національним законодавством про авторське право. Згідно з національним законодавством договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можуть укладатися лише у письмовій формі. Відповідно до другої частини ст. 1107 ЦК України "у разі недодержання письмової форми договору щодо розпоряд-

⁵³ *Creative Commons* History: <https://creativecommons.org/about/history/>

⁵⁴ <http://www.creativecommons.org.ua/translation>

ження майновими правами інтелектуальної власності такий договір є нікчемним".

З метою врегулювання вказаних питань Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України подано проект Закону від 04.05.2016 № 4579 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття, розпорядження та охорони авторського права і суміжних прав". Передбачено доповнити ЦК України статтею 1111 "Ліцензійний договір на основі публічної пропозиції", а у Закон України "Про авторське право і суміжні права" — внести зміни щодо визначення примірника твору як копії твору, виконаної у будь-якій матеріальній або електронній формі, і щодо можливості укладання договорів на використання творів, у тому числі в електронній формі.

Але, на наш погляд, застосування ліцензій вільного доступу можливо й нині:

- по відношенню до користувачів з іноземних країн;
- по відношенню до користувачів в Україні. Так, застосування ліцензій відкритого доступу означатиме, що особа, яка має виключні майнові права на твір (наукова установа, автор) розглядає дії користувачів з використання творів у рамках ліцензії як правомірні та не буде застосовувати відносно них засоби захисту майнових прав, якщо використання твору здійснюється користувачами в межах ліцензії.

Водночас якщо, наприклад, ліцензією визначено можливість розповсюдження та некомерційного використання твору, а користувач використовує такі твори з комерційною метою, особа, яка має авторське право, може застосувати всі передбачені законодавством засоби цивільно-правового, адміністративно-правового та кримінально-правового захисту майнових прав.

Застосування ліцензій *CC* в Україні до внесення змін до законодавства можливо у вигляді застережень.

4.1.5. Види ліцензій *Creative Commons*, рекомендованих для матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць, розміщених в електронному середовищі

Аналіз використання видів ліцензій вільного доступу *CC*, а також власних ліцензій провідних міжнародних видавництв дає змогу визначити фактори, які треба брати до уваги під час визначення

потрібного виду ліцензії вільного доступу або власних ліцензій у видавничій діяльності:

- наявність чи відсутність інформації стосовно зв'язку виду ліцензій *CC*, власних ліцензій видавництва та імпаکت-фактора журналу, який застосовує той чи інший вид ліцензії;
- наявність чи відсутність впливу виду ліцензії на обсяги використання наукових статей;
- наслідки надання дозволу на створення похідних творів в Україні за певними типами ліцензій;
- види ліцензій, що застосовуються журналами відкритого доступу, зазначеними у *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*;
- вид ліцензій, який застосовується журналами, що входять до *Journal Citation Reports*, зі значними імпаکت-фактором тощо (див. Додаток 2).

Ураховуючи особливості ліцензій *CC* та практику їхнього використання науковими установами та видавництвами в інших країнах, можна рекомендувати застосування таких видів ліцензій *Creative Commons*, а також власної ліцензії академічних установ:

Ліцензії *Creative Commons*

1. Attribution-NonCommercial-NoDerivatives (Атрибуція (із зазначенням авторства) — Некомерційне використання — Без похідних творів) (*CC BY-NC-ND*).

Ліцензія надає право копіювати та розповсюджувати матеріал на будь-якому носіїві та у будь-якому форматі для будь-яких цілей за умови дотримання права автора на ім'я та передбачає лише некомерційне використання твору. Водночас заборонено використання твору як основи для похідного твору з подальшим розповсюдженням. Користувач може створювати похідні твори для власних потреб (зазначення *NoDerivatives* — Без похідних творів).

Вказана ліцензія з шести основних ліцензій найбільш обмежує користувача.

2. Attribution-NoDerivatives (Атрибуція (із зазначення авторства) — Без похідних творів) (*CC BY-ND*).

Ліцензія передбачає надання права копіювати та розповсюджувати матеріал на будь-якому носіїві та у будь-якому форматі для будь-яких цілей, у тому числі комерційних, за умови дотримання права автора на ім'я (*Attribution*, Атрибуція). Також заборонено використання твору як основи для похідного твору з подальшим роз-

повсюдженням. Користувач може створювати похідні твори для власних потреб (зазначення *NoDerivatives* — Без похідних творів).

Як бачимо, вказані ліцензії заперечують або дозволяють комерційне використання твору. Важливо, що поняття "комерційне використання" чи "використання з комерційною метою" може мати різний зміст у різних країнах.

Практика діяльності видавництв наукових журналів та книжкових видань в ЄС свідчить про необхідність оприлюднення на сайті видавництва політики щодо того, що саме називається некомерційним або комерційним використанням, а також для яких саме випадків використання потрібна згода видавництва.

На наш погляд, для тлумачення поняття "комерційне використання" творів в Україні потрібно спиратись на визначення з гл. 4 Господарського кодексу України "Господарська комерційна діяльність (підприємництво)" ст. 42 "Підприємництво як вид господарської діяльності":

"підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку".

Окремим питанням є виготовлення збірників статей, глав монографій та продаж їх студентам, що набуло розвитку в університетах іноземних країн. Практика вирішення цього питання свідчить або про певну визначену законодавством чи судовою практикою політику формування таких матеріалів (обмежена кількість статей чи глав з одного видання), або про вирішення його шляхом укладання угод між університетами та видавництвами чи з організаціями колективного управління.

У ліцензіях *CC* наведено таке визначення некомерційного використання (для ліцензії *CC BY-NC-ND*): "некомерційна — головним чином не призначена або не спрямована на отримання комерційної вигоди чи грошової компенсації. Для цілей цієї Публічної Ліцензії обмін Ліцензованого Матеріалу на інший об'єкт Авторського і Подібних Прав засобами цифрового обміну файлами або іншими аналогічними засобами є Некомерційним, якщо такий обмін не передбачає виплати грошової компенсації у зв'язку із зазначеним обміном"⁵⁵.

⁵⁵ *Creative Commons* із Зазначенням Авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.uk>

Власна ліцензія академічних установ

Така ліцензія має такі базові положення.

Можливість користувачів:

- а) відтворювати твір та здійснювати його розповсюдження з некомерційною метою;
- б) розмішувати твір у репозиторіях вільного доступу;
- в) розповсюджувати переклад твору;
- г) здійснювати завантаження твору з метою *text and data mining* та поширення результатів *text and data mining*, у тому числі у вигляді похідних творів з комерційною та некомерційною метою.

Відповідно до національного законодавства країн щодо справедливого (вільного) використання, користувачі мають право використовувати Твір в особистих цілях (читати, друкувати, завантажувати тощо), здійснювати цитування та інші випадки справедливого використання. В Україні користувачі мають право здійснювати вільне використання Твору відповідно до статей 21—25 Закону України "Про авторське право і суміжні права".

Обмеження прав користувачів:

а) здійснювати комерційне використання твору, як це передбачено ліцензіями *CC BY-NC* та *CC BY-NC-ND*.

Проте, на відміну від вказаних ліцензій, користувачі мають право здійснювати *text and data mining* не тільки з некомерційною, а і з комерційною метою та розповсюджувати результати *text and data mining* у вигляді похідних творів;

б) створювати похідні твори, як це передбачено ліцензіями *CC BY-ND* та *CC BY-NC-ND*.

Проте, на відміну від вказаних ліцензій, користувачі мають право здійснювати переклад твору та подальше розповсюдження перекладу.

Таким чином, вказана ліцензія розширює повноваження користувачів у порівнянні з *CC BY-NC-ND*. Також вона надає такі ж повноваження щодо *text and data mining*, як і ліцензії *CC BY*, *CC BY-SA*, та в ній відсутні обмеження щодо здійснення *text and data mining* з комерційною метою, наявні в ліцензіях *CC BY-NC-SA*, *CC BY-NC-SA*; у ній також відсутні обмеження на розповсюдження результатів *text and data mining* у вигляді похідних творів, наявні в ліцензіях *CC BY-ND* та *CC BY-NC-ND*.

Зазначимо, що власна ліцензія видавництва *Elsevier* також забороняє створення похідних творів, проте дозволяє переклад статті і

завантаження статей з метою *text and data mining*. Але видавництво забороняє розповсюдження статей користувачами без дозволу та передбачає лише використання для власних потреб. У випадку власної академічної ліцензії такі обмеження відсутні.

Для наукових журналів академічних установ, які виходять англійською мовою, можливим, на наш погляд, є застосування інших ліцензій відкритого доступу, зокрема *CC BY*, а також власної академічної ліцензії.

4.1.6. Використання ліцензій відкритого доступу на Інтернет-сайтах наукових установ у формі авторсько-правового застереження

До внесення змін до законодавства України щодо застосування ліцензій відкритого доступу можливим, на нашу думку, є використання ліцензій відкритого доступу у формі авторсько-правового застереження.

Для цього доцільно та потрібно:

1. Створити на Інтернет-сайтах наукових видань установ окрему сторінку "Авторське право" українською та англійською мовами з викладенням політики наукової установи стосовно визначення правових підстав та форм співробітництва з авторами та користувачами контенту: зазначення особливостей використання матеріалів наукових журналів, інших видань, що розміщуються для вільного доступу, а також авторсько-правові умови роботи з авторами, які подають рукопис статті до журналу.

2. Розмістити на сайті наукової установи застереження щодо авторського права на наукові видання, розміщені в електронній формі, у вигляді ліцензії відкритого доступу для окремих статей наукового журналу або журналу в цілому з можливістю його поширення.

Таке застереження має містити основні положення ліцензії *Creative Commons BY-NC-ND* (або *CC BY-ND*) чи власної академічної ліцензії. Зміст застереження вказує, що особа, яка має авторське право, не буде вважати порушенням своїх прав дії користувача, визначені у застереженні.

На сайті установи номер журналу може бути розміщено для скачування повністю, одночасно можуть бути розміщені окремі статті або тільки окремі статті. Тому необхідно вирішити питання про надання на умовах певної ліцензії *CC* користувачам права використання всього номера журналу або лише права використання окремих статей.

Наприклад, для виду ліцензії **CC BY-NC-ND** "Із Зазначенням Авторства — Некомерційна — Без Похідних" можна передбачити застереження в такій формі:

До уваги авторів та користувачів веб-сайту видання "___"!

Статті наукового журналу (науковий журнал в цілому) (...назва журналу) (далі Твори), що розміщені на нашому сайті в електронній формі, використовуються за умовами ліцензії *Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs: CC BY-NC-ND*.

Відповідно до умов цієї Ліцензії, _____ (назва наукової установи, далі Ліцензіар) Ліцензіар надає Користувачам на території всього світу безоплатну, без права видавати субліцензії, невиключну, безвідкличну ліцензію на використання Творів шляхом: відтворення і поширення Творів виключно для некомерційних потреб.

Користувачі не мають право створювати та поширювати похідні Твори. Використовуючи Твори, Користувачі повинні вказати авторство твору.

Використання Творів за межами вказаних повноважень є порушенням авторського права.

Повний текст умов даної ліцензії розміщений на сайті організації *Creative Commons* <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Для англійської версії сайту текст застереження є таким:

Content License.

Articles (Materials) published in _____ (title of the journal) by _____ (research institution, publishing house) are published under a CC BY-NC-ND License ⁵⁶).

Anyone may reuse the article with proper attribution.

Для виду ліцензії **CC BY-ND** "Атрибуція (із зазначенням авторства) — Без похідних творів") (поряд із некомерційним можливим є комерційне використання) можна передбачити застереження у такій формі:

До уваги авторів та користувачів веб-сайту видання "___"!

Статті наукового журналу (та науковий журнал в цілому) (...назва журналу) (далі Твори), що розміщені на нашому сайті в електронній формі, використовуються за умовами ліцензії *Creative Commons: Attribution-NoDerivs (CC BY-ND)*.

Відповідно до умов цієї Ліцензії, _____ (назва наукової установи, далі Ліцензіар) Ліцензіар надає Користувачам на території всього світу безоплатну, без права видавати субліцензії, невиключну, безвідкличну ліцензію на використання Творів шляхом: відтворення і некомерційного та комерційного поширення Творів.

⁵⁶ <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Користувачі не мають права створювати та поширювати похідні Твори. Використовуючи Твори, Користувачі повинні вказати авторство твору. Використання Творів за межами вказаних повноважень є порушенням авторського права.

Повний текст умов даної ліцензії розміщений на сайті організації *Creative Commons* <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode.uk>

Для англomовної версії сайту є такий текст застереження:

Content License.

Articles (Materials) published in _____ (title of the journal) by _____ (research institution, publishing house) are published under institution, publishing house) are published under a CC BY-ND License ⁵⁷

Anyone may reuse the article with proper attribution.

Академічна ліцензія

Для академічної ліцензії можна передбачити застереження в такій формі:

До уваги авторів та користувачів веб-сайту видання " __ "!

Статті наукового журналу (та науковий журнал в цілому) (...назва журналу) (далі Твори), що розміщені на нашому сайті в електронній формі, використовуються за умовами академічної ліцензії.

Відповідно до умов цієї Ліцензії, _____ (назва наукової установи, далі Ліцензіар) Ліцензіар надає Користувачам на території всього світу безоплатну, без права видавати субліцензії, невиключну, безвідкличну ліцензію на використання Творів шляхом:

відтворення і некомерційного розповсюдження Творів,

розміщення в репозиторіях вільного доступу;

розповсюдження перекладу Твору;

здійснення завантаження Твору з метою text and data mining та поширення результатів text and data mining, у тому числі у вигляді похідних творів з комерційною та некомерційною метою;

Користувачі не мають права розповсюджувати похідні Твори (крім перекладів Творів).

Користувачі не мають права розповсюджувати Твір із комерційною метою.

Використовуючи Твір, Користувачі повинні вказати авторство твору.

Відповідно до національного законодавства країн щодо справедливого (вільного) використання користувачі мають право використовувати Твір в особистих цілях (читати, друкувати, завантажувати тощо), здійснювати цитування та інші випадки справедливого використання. В Україні користувачі мають право здійснювати вільне використання Твору відповідно до статей 21—25 Закону України "Про авторське право і суміжні права".

⁵⁷ <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode>

Використання Творів за межами вказаних повноважень є порушенням авторського права.

Повний текст умов даної ліцензії _____ (посилання на відповідний текст)⁵⁸.

Для англomовної версії сайту є такий текст застереження:

Content License.

Articles (Materials) published in _____ (title of the journal) by _____ (research institution, publishing house) are published under Academic Licence.

License Rules:

This License is given on conditions of free of charge, no sublicensing, non-exclusive, irrevocable license to use the Works for:

- *reproduction and non-commercial distribution of works,*
- *placing in Open Access Repositories*
- *distribution of translations of the Works*
- *downloading of the Works with the aim of text and data mining and distribution of results of such text and data mining, including, derivatives — with commercial and non-commercial purpose.*

and Users are not entitled:

- *to distribute derivative works (other, than translations of the Works),*
- *to distribute the Works for commercial purposes.*

When using Works, Users must indicate the Author of the Work (Attribution).

In accordance with the national legislation of the countries regarding fair (free) use, users have the right to use the Work for their personal purposes (to read, print, upload, etc.), to cite and other cases of fair use. In Ukraine, users have the right to use freely the Work in accordance with the Articles 21 — 25 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights."

Use of the Works beyond these Licence's rules and conditions — is a copyright infringement.

Full text of the terms of this license _____ (link to relevant text)⁵⁸.

3. Рекомендуємо крім визначення наведених вище умов на сайті журналу для кожної статті, що розміщується у цифровому вигляді, зазначати, що її розповсюдження може здійснюватись на підставі певного виду ліцензії. При цьому може зазначатися таке:

⁵⁸ Щодо розробленого на основі ліцензій *Creative Commons* тексту ліцензії просимо звертатися до ЦДІВТТ НАН України.

⁵⁹ Посилання на повний текст обраної ліцензії англійською мовою.

На першій сторінці завантаженої статті (чи розділу статті, якщо стаття значна за обсягом і поділена на кілька файлів, кожен з яких відкривається чи завантажується окремо) розміщується інформація про те, що стаття є у відкритому доступі та розповсюджується на умовах певної ліцензії.

Якщо це ліцензія *Creative Commons*, то наводиться графічне зображення обраної ліцензії (іконка), також назва ліцензії та посилання на повний текст ліцензії.

Наприклад:

Ця стаття розповсюджується на умовах відкритого доступу за ліцензією

із зазначенням авторства — некомерційна — без похідних (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Якщо це академічна ліцензія, треба зазначити таке:

Ця стаття розповсюджується на умовах відкритого доступу за академічною ліцензією (надається посилання на повний текст ліцензії)

4. Звертаємо увагу також на необхідність включення відповідного положення щодо поширення наукових статей (інших видань) на умовах відкритого доступу у договір між автором та науковою установою (видавництвом).

Для оформлення таких відносин треба використовувати текст ліцензійного договору на використання твору, затверджений постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130 (див. Додаток 3).

При цьому рекомендуємо додати до п. 2.1.7 р. 2 "Способи використання Твору" таке формулювання:

" 2.1. Ліцензіар надає Ліцензіату право на використання Твору такими способами: ...:

2.1.7. Здійснювати розповсюдження Твору на території України та інших країн шляхом: ...надання доступу до Твору у мережі Інтернет" ... додати:

"на умовах Академічної ліцензії (або ліцензії Creative Commons: CC BY-NC-ND чи Creative Commons: CC BY-ND)".

4.2. Практика вільного використання наукових творів, створених за державні кошти, в ЄС

Політика відкритого доступу до наукових публікацій розроблялась в ЄС з 2006 р. У 2006 р. були проведені публічні консультації

щодо Доповіді про економічний та технічний розвиток ринку наукових видань у Європі ⁶¹. Також Радою з наукових досліджень у Європі було підготовлено доповідь "Наукові публікації — політика відкритого доступу" ⁶².

Механізми вільного доступу до наукових публікацій були апробовані під час 7 Рамкової програми ЄС досліджень та розробок. На цей час регламентація доступу до наукових публікацій визначена низкою політичних документів та актів ЄС, зокрема:

- Рекомендацією Європейської комісії "Про доступ та збереження наукової інформації" (2012);
- Повідомленням Європейської комісії "До кращого доступу до наукової інформації: розширення використання результатів державних інвестицій у дослідження" (2012);
- Керівництвом щодо відкритого доступу до наукових публікацій та даних наукових досліджень у програмі "Горизонт 2020" (2013) тощо ⁶³.

Відповідно до вказаних документів з 2014 р. усі результати наукових досліджень, що фінансуються за рахунок програми "Горизонт 2020", мають публікуватись у наукових журналах відкритого доступу. До 2016 р. передбачалося 60 % усіх публікацій учених, що здійснюють дослідження за рахунок державних коштів, видавати у журналах відкритого доступу.

Згідно зі Стратегією ЄС "Відкриті дані" (2011) передбачено:

- запровадження вільного доступу до наукових публікацій, що відображають результати досліджень у рамках програми "Горизонт 2020" за підходом "Золотий вільний доступ" та з компенсацією витрат видавництва на розміщення статей в Інтернеті;
- запровадження вільного доступу до репозиторія (сховища), де наукові статті мають бути розміщені після публікації у строк не

⁶¹ A public Consultation on the EC-commissioned Study on the economic and technical evolution of the scientific publication markets in Europe (March-June 2006).

⁶² Report "Scientific Publication — Policy on open access". The European Research Advisory Board (EURAB), December 2006. 14 p.

⁶³ Commission Recommendation "On access to and preservation of scientific information", Brussels, 17.7.2012. C(2012) 4890 final. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of Regions "Towards better access to scientific information: Boosting the benefits of public investments in research". European Commission, Brussels, 17.7.2012. COM(2012) 401 final. Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020. Version 1.0, 11 December 2013.

більше шести місяців (або 12 місяців у галузі гуманітарних та соціальних наук) ("Зелений вільний доступ").

Європейська комісія рекомендує застосовувати аналогічний підхід до результатів досліджень у рамках національних програм наукових досліджень. До пакету заходів входить також розвиток електронної інфраструктури для обміну науковою інформацією на європейському та глобальному рівні⁶⁴.

Сучасна політика щодо питань доступу до охорони прав інтелектуальної власності до наукових публікацій викладена в ухваленому у 2013 р. Керівництві щодо відкритого доступу до наукових публікацій та даних наукових досліджень у програмі "Горизонт 2020" (далі Керівництво)⁶⁵.

У документі зазначається, що на цей час відсутні правові визначення відкритого доступу, проте авторитетні визначення відкритого доступу є у політичних деклараціях з цього питання — Будапештській декларації щодо відкритого доступу 2002 року та Берлінської декларації щодо відкритого доступу до наукових і гуманітарних знань 2003 року.

Берлінська декларація надає таке визначення відкритого доступу: "Внески у відкритий доступ включають оригінальні результати наукових досліджень, підготовчі матеріали та метадані, матеріали щодо джерел, цифрові версії матеріалів у графічній та зображувальній формах, а також наукові мультимедійні матеріали.

Внески у відкритий доступ повинні задовольняти двом умовам:

1. Автор(и) і особа(и), яким належить авторське право, надають усім користувачам вільне, безвідзивне, діюче в усьому світі право доступу до ліцензії на копіювання, використання, розповсюдження, передачу та показ твору публічно, а також на створення та розповсюдження похідних творів у будь-якому цифровому середовищі для будь-якої відповідальної мети за умови коректного посилання на авторство. (Наукова спільнота, як і раніше, може визначати правила у відношенні коректного посилання на авторство та відповідального використання публікацій). Крім того для власного

⁶⁴ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of Regions Brussels "Open data. An engine for innovation, growth and transparent governance", Brussels, 12.12.2011. COM(2011) 882 final.

⁶⁵ Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020. Version 1.0, 11 December 2013.

використання дозволяється виготовляти невелику кількість друкованих копій.

2. Одна повна версія твору та всіх додаткових матеріалів, включаючи копію дозволу, як визначено вище, має зберігатися в електронному форматі відповідного стандарту (і тим самим здійснюється публікування), який відповідає технічним стандартам (наприклад правилам для Відкритих архівів) та який утримується та обслуговується науково-дослідною установою, науковим товариством, урядовим агентством або іншою авторитетною організацією, що прагне забезпечення відкритого доступу, необмеженого розповсюдження, операційної сумісності та довготермінової архівації”.

Керівництво визначає такі кроки щодо здійснення публікації відкритого доступу:

Крок 1. Забезпечення доступу до рукопису статті. Електронна копія опублікованої версії статті або рецензований рукопис має бути розміщено у депозитарії для наукових публікацій. Вказане має бути зроблено так рано, як це можливо, та найпізніше — після публікації. Вказаний крок має бути зроблений навіть якщо вибрана модель відкритого доступу через видання журналу (“золотий” відкритий доступ).

Рукопис статті (або копія опублікованої статті) має бути розміщена в електронному форматі, що дозволить використовувати різні інструменти для роботи з таким документом (текстові формати або формати публічно відомі).

Має бути надана змога читати таку публікацію он-лайн, завантажити на комп’ютер та роздрукувати. Також, якщо додаткові права — право копіювання, розповсюдження, дослідження, утворення Інтернет-посилань, дослідження тексту, сканування — збільшують корисність використання публікації, бенефіціарії повинні докласти всіх зусиль для надання настільки широкого переліку прав, наскільки це можливо.

Крім рецензованих наукових публікацій рекомендовано забезпечити відкритий доступ до інших типів наукових публікацій, деякі з них можуть інколи не бути рецензованими, у тому числі: монографії, книги, матеріали конференцій і джерела, які не контролюють видавництва, наприклад звіти.

Сховищем для наукових публікацій є інтернет-архів. Бенефіціарію не варто обирати репозиторій, який встановлює права на публікації та може закрити доступ до видань.

Рекомендовано використовувати Відкриту для доступу інфраструктуру для досліджень у Європі (*OpenAIRE*) (www.openaire.eu), яка пропонує й послуги для дослідників, наприклад Національні столи відкритого доступу. Корисні переліки репозиторіїв наведені у реєстрі репозиторіїв відкритого доступу (*ROAR*, <http://roar.eprints.org/>) та Довіднику репозиторіїв відкритого доступу (*OpenDOAR*, <http://www.opendoar.org/>). Крім того, бенефіціарій повинен забезпечити депозитування даних досліджень, необхідних для перевірки результатів, представлених у наукових публікаціях.

При застосування цієї моделі з автором підписується відповідний договір щодо вільного доступу та обсягу прав з вільного доступу, забезпечується доступ до публікацій із використанням певного виду ліцензій відкритого доступу.

Крок 2. Забезпечення доступу до опублікованої статті.

Можливі два способи виконання цієї вимоги.

1. Самоархівування (зелений відкритий доступ). Бенефіціари можуть розмістити остаточний рецензований рукопис у репозиторії за власним вибором. Відкритий доступ до такої публікації має бути забезпечений принаймні шість місяців (дванадцять місяців для публікації із соціальних і гуманітарних наук).

2. Здійснення публікації із забезпеченням відкритого доступу (золотий відкритий доступ) видавцем наукового журналу одразу після видання журналу. При цьому витрати видавця компенсуються за рахунок наукового проекту, у межах якого виконано дослідження. Для цього підписується відповідний авторський договір з автором, використання надається через ліцензію відкритого доступу.

Відповідно до Керівництва, наукові монографії також можуть бути опубліковані або через "простий" відкритий доступ або через гібридну бізнес-модель. Сплати витрат авторів на обробку їхніх публікацій для надавання відкритого доступу оплачується за рахунок коштів наукового проекту під час його реалізації.

Також треба забезпечити відкритий доступ до бібліографічних метаданих, які ідентифікують публікацію, через репозиторій.

У Керівництві рекомендовано залишати авторське право за автором та надавати адекватні ліцензії видавцям, а також використовувати ліцензії *Creative Commons*.

4.3. Практика охорони авторського права на наукові журнали та монографії видавництвами в ЄС у разі комерційного використання та надання вільного доступу до видань

Узагальнення досвіду охорони авторського права у випадку публікації творів у відкритому доступі або за комерційного використання свідчить про застосування трьох основних підходів до використання творів: комерційне використання, вільний доступ та гібридна модель ⁶⁶. Комерційне використання творів та гібридна модель застосовуються видавництвами, які всі витрати на публікацію та розповсюдження видань беруть на себе. За вільного доступу витрати, пов'язані з його забезпеченням, здійснюються авторами, зацікавленими установами через сплати внесків, а також можуть компенсуватися у рамках міжнародних та національних програм досліджень (зокрема проектах Рамкової програми "Горизонт 2020") тощо.

У 2000-х рр. характерним для багатьох журналів є перехід від моделі комерційного розповсюдження за передплатою до моделі вільного доступу зі сплатою витрат авторами та іншими організаціями.

Надання вільного доступу до видання.

Журнал *Nucleic Acid Research* видається *Oxford University Press* та публікує результати провідних досліджень фізичних, хімічних, біохімічних та біологічних характеристик нуклеїнових кислот та білків. Журнал має провідні індекси цитування.

До 2005 р. журнал розповсюджували за передплатою. З 2005 р. за ініціативи видавництва та видавців було започатковано ініціативу відкритого доступу. Вказане призвело до збільшення імпакт-фактора журналу з 6,317 у 2006 р. до 10,162 ⁶⁷. Усі нові випуски журналу автоматично розміщуються на веб-порталах *PubMed Central* and *UK PubMed Central* з наданням вільного доступу до публікації.

За оприлюднення однієї статті автори з установ — членів журналу сплачують € 1065, автори з інших установ — € 2130. Членство у журналі передбачає щорічну сплату установою внесків у розмірі € 3596.

⁶⁶ Esther Hoorn, Maurits van der Graaf Copyright Issues in Open Access Research Journals. The Authors' Perspective. D-Lib Magazine, February 2006, Vol. 12. № 2.

Також журнал виходить у друкованому вигляді, його річний комплект за передплатою коштує € 4235. Авторам пропонують на вибір надання до власних публікацій доступу за ліцензією *Creative Commons Attribution (CC BY)* або *Creative Commons Attribution Non-Commercial licence (CC BY-NC)*.

У випадку ліцензії некомерційного використання *CC BY-NC* користувачі, зацікавлені у використанні матеріалів журналу з комерційною метою, повинні отримати дозвіл від видавця, сплативши журналу за це визначені кошти.

Комерційне використання та гібридна модель.

British Medical Journals — одна з провідних у світі компаній, що випускає 60 журналів з медичної тематики. 50 журналів вона поширює за передплатою. 10 із них існують як журнали відкритого доступу зі сплатою витрат авторами та зацікавленими установами.

У журналах, розповсюджуваних за передплатою, можна опублікувати статтю на умовах відкритого доступу. Вартість такої публікації становить L 3000 (€ 3381) ⁶⁸.

Для комерційного використання автори надають видавництву виключну ліцензію на відтворення статті з правом видавати субліцензії, створювати похідні твори, здійснювати комерційне використання твору. Автору залишається право некомерційного використання твору із зобов'язанням посилань на первісне джерело публікації ⁶⁹.

Для відкритого доступу автори надають ліцензію *CC BY* або *CC BY-NC*. В іншому випадку комерційне використання можливе лише за дозволом видавництва.

Політика у сфері авторського права **Видавництва Elsevier** ⁷⁰ для передплатних видань та статей відкритого доступу, що публікуються у передплатних виданнях, передбачає чітко визначені права видавництва і автора ⁷¹:

Права видавництва. З автором укладається ліцензійний договір, який передбачає надання видавництву таких прав:

⁶⁷ Nucleic Acid Research. URL: <https://academic.oup.com/nar/pages/About>

⁶⁸ <http://authors.bmj.com/open-access/fees-waivers/>

⁶⁹ <http://authors.bmj.com/submitting-your-paper/copyright-and-authors-rights/>

⁷⁰ Компанія у 2016 р. видавала 2500 журналів, до яких було подано один мільйон рукописів, з них опубліковано 250 тис. статей.

⁷¹ Author Rights. URL: <http://www.elsevier.com/journal-authors/author-rights-and-responsibilities>

- виключне право здійснити публікацію та розповсюджувати статтю, а також передавати права іншим особам, у тому числі для комерційного використання твору;

- право відтворювати статтю у всіх форматах так, що стаття може бути використана із застосуванням новітніх технологій, що з'являються навіть після публікації;

- право здійснювати захист авторського права на статтю, представляючи автора проти третьої сторони, наприклад у випадку плагіату або іншого порушення авторського права;

- для статей вільного доступу, що публікуються видавництвом, *Elsevier* використовує власну ліцензію вільного доступу (*Elsevier user license*), що відрізняється від видів ліцензій *Creative Commons* та дозволяє користувачам: читати, друкувати; перекладати; завантажувати з метою *text and data mining*. Водночас вона не дозволяє: розповсюджувати і передруковувати, у тому числі розміщувати в інших репозиторіях; використовувати частини тексту в інших творах (створення похідних творів); продавати або використовувати з комерційною метою оприлюднені статті. Зазначимо, що така ліцензія суттєво відрізняється від ліцензій *Creative Commons* та забороняє розповсюдження твору.

Права автора. Автору залишаються майнові права щодо:

- персонального використання;

- внутрішнього використання в установі, де працює автор;

- для поширення в наукових цілях із зобов'язанням наводити DOI-адреси та із зазначенням ліцензії *Creative Commons CC BY-NC-ND* для рукопису статті. Вказана ліцензія забороняє використання твору у комерційних цілях, а також створення похідних творів.

Права на персональне використання⁷² передбачають:

- використання для аудиторії, для якої автор читає лекції (включаючи поширення копій у паперовому або електронному вигляді);

- надсилання власних індивідуальних статей колегам для дослідницьких цілей (академічний обмін), проте не з комерційною метою. Вказане виключає будь-яку систематичну або організовану розсилку опублікованої статті;

- включення до тез та дисертацій (які не передбачається видавати з комерційною метою);

⁷² <https://www.elsevier.com/about/our-business/policies/copyright>

- використання у компіляціях (збірниках) творів автора;
- доопрацювання статті до книжкового видання;
- створення інших деривативних творів (без комерційного використання);
- використання частини тексту або фрагментів статті в інших творах.

*Право внутрішнього використання*⁷³ в установі, де працює автор, передбачає:

- використання статті установою, де працює автор, безпосередньо в установі та для внутрішніх учбових цілей (включаючи поширення статті у паперовому та електронному форматі, використання у збірниках текстів для студентів, проте не для он-лайн курсів, відкритих для загалу);
- включення статті у заявки на отримання грантів;
- для авторів — працівників компаній — можливість використання статті для внутрішніх тренінгів.

*Поширення в наукових цілях*⁷⁴ передбачає:

- оприлюднення препринту — до прийняття рукопису до опублікування у журналі;
- вільний обмін препринтами;
- після прийняття рукопису до публікації авторів заохочують до посилань із препринтів на офіційну публікацію через цифровий ідентифікатор статті (*DOI*);
- автори можуть оновити свої препринти на *arXiv* або *RePEc* відповідно до прийнятого рукопису;
- не можна додавати або вдосконалювати препринти будь-яким способом, щоб вони виглядали як остаточні версії статей, або замінювали їх;

*Рукопис, прийнятий до видання*⁷⁵, автор може поширювати

- відразу, навіть протягом періоду ембарго: через некомерційну персональну сторінку автора або блог; шляхом оновлення препринту відповідно до прийнятого до видання рукопису в *arXiv* чи *RePEc*; через репозиторій установи, де працює автор, для внутрішнього використання в межах установи або

⁷³ <https://www.elsevier.com/about/our-business/policies/copyright>

⁷⁴ <https://www.elsevier.com/about/our-business/policies/sharing>

⁷⁵ У всіх випадках рукописи мають мати зв'язок з публікацією через *DOI*, ліцензію *CC BY-NC-ND* license, має бути відсутнє враження, що рукопис замінює опубліковану статтю у журналі.

запрошених дослідницьких груп; надавати копії своїм студентам або в рамках наукового співробітництва для персонального використання; для обміну інформацією автором з групами осіб, що можуть отримати таку інформацію лише через запрошення на комерційні сайти, з якими *Elsevier* укладено угоди.

- Після завершення періоду ембарго автор може поширювати рукопис:

через некомерційні хостінгові платформи, наприклад репозиторії; через комерційні сайти, з якими *Elsevier* укладено угоди.

Статті, опубліковані у журналах за передплатою: автор має використовувати посилання на опубліковану статтю, а не надавати її копії; тези та дисертації, частиною тексту яких є такі статті, можуть бути опубліковані організацією, що присуджує науковий ступінь, із зазначенням *DOI*-посилання на офіційні публікації у *ScienceDirect*; автор, афілійований з бібліотекою, яка передплачує *ScienceDirect*, має додаткові права на приватне розповсюдження статей з метою використання для лекцій у межах аудиторії та тренінгів в установі (включаючи збірники матеріалів для студентів) та включення статті у заявку для отримання гранту.

В іншому випадку обмін здійснюється лише за згодою видавництва.

Статті, опубліковані на умовах золотого відкритого доступу: можуть бути поширені за ліцензією *Creative Commons*, обраною автором; повинні містити *CrossMark logo*, а також *DOI*-посилання на публікацію на *ScienceDirect*.

Простіший підхід до охорони авторського права і використання статей та монографій застосовує видавництво *Wolters Kluwer Law & Business*⁷⁶.

Права авторів відносно опублікованої статті дають змогу:

- виготовляти та поширювати копії твору, зокрема електронною поштою, для власного використання, у тому числі для власних лекцій та для колег у дослідженнях; представлення твору на конференціях та зустрічах і надання копій учасникам конференцій;
- розмішувати твір на власному сайті автора, веб-сайті або сервері установи, де працює автор, за умови посилання на першоджерело публікації;

⁷⁶ Rights and Permissions Guide <http://authors.wolterskluwerblogs.com/#rights>

**Правила надання зеленого відкритого доступу
до публікацій *Wolters Kluwer Law & Business***

Вид матеріалу (твору)	Розміщення он-лайн			
	На сайті автора або установи, де працює автор		На інших сайтах	
	Рукопис, анотація	Опублікована стаття	Рукопис, анотація	Опублікована стаття
Журнальна стаття	+	+	+	Ембарго 3 місяці
Глава монографії	+	+	+	
Аналіз судової справи	+	+	+	
Додаток до Looseleaf	+	+	+	
Монографія	+	+	+	Ембарго 1 рік
Запис у базі	+	+	+	+

- установі, де працює автор (для творів, які створено у рамках трудового договору) використовувати твір або його частини усередині установи, наприклад для тренінгів, у тому числі розміщувати твір у закритих внутрішніх мережах *Intranet*;

- використовувати твір для подальшої кар'єри: включати до дисертацій або збірників статей з обов'язковим посиланням на оригінал публікації.

При цьому права автора на відтворення та поширення твору мають реалізовуватися за умови відповідності двом вимогам:

- у публікації має бути зазначено, що твір передрукований з оригіналу із зазначенням вихідних даних оригіналу та наявності дозволу *Kluwer Law International*;

- не здійснюється комерційне використання твору, яке передбачає: надання доступу до твору споживачам; комерційний продаж; систематичне розповсюдження іншим особам (не колегам) за кошти або безоплатно.

У разі перекладу твору умови ліцензій на переклад повинні обов'язково бути погоджені з автором.

Відкритий доступ. Видавництво використовує модель зеленого доступу за правилами, наведеними у табл. 4.

4.4. Охорона авторського права у разі продажу і передплати наукових періодичних та монографічних видань у цифровому вигляді в Україні

Видавнича продукція, у тому числі наукові журнали та монографії, атласи, словники, може бути поширена у цифровому вигляді шляхом⁷⁷:

- передплати на наукові журнали;
- реалізації окремих примірників наукових журналів;
- реалізації окремих статей із наукових журналів;
- реалізації монографій;
- реалізації окремих розділів монографій;
- надання послуг з перекладу окремих статей та їхньої реалізації тощо.

Також для відтворення цифрових примірників творів у збірниках матеріалів, укладених для поширення в навчальних закладах, під час тренінгів тощо може бути надана невиключна оплатна ліцензія.

Окремим питанням є переклад наукових журналів та монографій іноземними мовами та їхнє поширення за угодами із закордонними видавництвами.

Досвід розповсюдження видавничої продукції у цифровій формі закордонними видавництвами свідчить про певні особливості використання творів, що встановлюються:

- для комерційного використання творів;
- для некомерційного використання із запровадженням ембарго на відкритий доступ до опублікованої статті, монографії протягом певного періоду.

Важливим є створення на веб-ресурсі журналу наукової установи рубрики "Охорона авторського права", де має бути викладена інформація щодо політики установи стосовно авторського права на твори, які публікуються установою, а також використання творів за дозволом установи.

У випадку продажу примірників творів у цифровому вигляді та

⁷⁷ У цих рекомендаціях ми не розглядаємо питання повноважень наукової установи (видавництва) з реалізації видавничої продукції.

надання права на використання творів з комерційною метою треба укладати ліцензійну угоду щодо надання відповідній особі ліцензії на право використання примірника твору.

Вказана ліцензія може передбачати:

- для продажу примірника твору фізичній особі — право використання для власних цілей та заборону комерційного використання твору;

- у випадку продажу примірника твору юридичній особі (наукова установа, бібліотека, інша юридична особа): для *наукової установи* — право використання співробітниками наукової установи, іншими науковцями, що користуються бібліотекою установи або системою *Intranet* установи; для *бібліотек* — право використання читачами у приміщенні бібліотеки; для *навчальних установ* — право використання лише студентами установи з розповсюдженням твору для певної встановленої у договорі щорічної кількості студентів або через систему *Intranet* навчального закладу; для *інших установ та організацій* — право використання в межах мети, визначеної договором, та заборону комерційного використання твору;

- для організацій, що надають послуги з продажу творів у цифровому вигляді (інтернет-магазини тощо) словників, атласів, енциклопедій, монографій, збірників статей — зобов'язання такої організації протягом певного періоду, на який надається право продажу, виплачувати установі роялті; передбачати у договорах з покупцями право використання цифрового примірника твору лише для власних цілей та без комерційного використання.

ВИСНОВКИ

1. У практиці наукових установ необхідним є чітке визначення обсягів прав авторів та установ у разі створення службових і власних наукових творів.

Для цього необхідно укладати Ліцензійні договори між автором (співавторами) наукової установи та видавцями. Зразок договору розроблено в Академії та затверджено постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130.

2. Варто запровадити практику використання ліцензій *Creative Commons* для користувачів електронними ресурсами із роз'ясненнями, укладеними Центром досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України та запропонованими у цих рекомендаціях.

3. На веб-ресурсі наукового періодичного видання та наукової установи необхідно створити сторінку, присвячену захисту авторського права з інформацією, запропонованою у цих рекомендаціях.

4. Ці методичні рекомендації можуть використовуватись не тільки в Академії, практичні напрацювання співробітників НАН України можуть бути корисними також для вищих навчальних закладів, наукових установ і видавців іншого відомчого підпорядкування.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (із змінами).
2. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23.12.1993 № 3792-XII (із змінами).
3. Закон України "Про видавничу справу" від 5.06.1997 № 318/97-ВР (із змінами).
4. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 № 2657-XII (із змінами).
5. Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні" від 31 липня 2000 року № 928.
6. Порядок формування державного замовлення на випуск видавничої продукції та її розповсюдження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.09.2012 № 850.
7. Положення про електронні наукові фахові видання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, Вищої атестаційної комісії України від 30.09.2004 № 768/431/547.
8. Положення про авторське право в картографії, затверджене наказом Головного управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України, Державним агентством України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України від 26.08.1997 № 85/41.
9. Постанова Президії НАН України від 14.06.2006 № 171 "Про затвердження Положення про книжкову серію Національної академії наук України".
10. Постанова Президії НАН України від 07.11.08 № 283 "Про затвердження Положення про періодичне видання Національної академії наук України".
11. Розпорядження Президії НАН України від 23.02.2012 № 113 "Про внесення змін до Порядку розповсюдження та обліку видавничої продукції науковими установами НАН України".

12. Розпорядження Президії НАН України від 10.10.2012 № 623 "Про затвердження Положення про порядок формування державного замовлення на підготовку та випуск видавничої продукції Національної академії наук України".

13. Постанова Президії НАН України від 10.07.2015 № 192 "Про затвердження Цільової комплексної програми "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України".

14. Проект Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття, розпорядження та охорони авторського права та суміжних прав" від 04.05.2016 № 4579. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58965

15. European Commission Directorate-General for Research & Innovation H2020 Programme Guidelines to the Rules on Open Access to Scientific Publications and Open Access to Research Data in Horizon 2020. URL: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf

16. Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies on Increasing Access to the Results of Federally Funded Scientific Research. September 30, 2015.

Монографії та статті

17. Знак авторського права у виданнях, які містять твори науки, літератури і мистецтва: рекомендації/ [уклад.: Г.М. Плиса, Т.Ю. Жигун; наук. редактування Н.О. Петрова]. Вид. 2-ге, доповн. Київ: Кн. Палата України, 2012. 13 с.

18. Проект Межгосударственного стандарта "Издания. Знак охраны авторского права. Общие требования и правила оформления". Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Межгосударственный Совет по стандартизации, метрологии и сертификации. Минск, 2002.

19. Антимонов Б.С., Флейшиц Е.А. Авторское право. М.: Государственное Издательство Юридической Литературы, 1957. 276 с.

20. Дишлова Ю.Г. Напрями вдосконалення нормативно-правових засад формування електронних фондів бібліотек України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 36. С. 129—139.

21. Капіца Ю.М. Охорона авторського права при комерційному розповсюдженні або вільному доступі до електронних наукових видань у мережі Інтернет: вимоги, обмеження, досвід. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. № 11, 2015. С. 45—55.

22. Капіца Ю.М., Шахбазян К.С. Застосування ліцензій відкритого доступу при розміщенні матеріалів наукових журналів в електронному середовищі. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. № 13, 2016. С. 62—70.

23. Капіца Ю.М. Вдосконалення охорони авторського права у бібліотечній діяльності в Україні з врахування практики Європейського Союзу. Матеріали міжнародної конференції "Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору", 2016. С. 454—458.

24. Капіца Ю.М. Використання знака охорони авторського права у наукових періодичних виданнях та монографіях. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. № 13, 2016. С. 49—61

25. Ляхощкий В.П. Інформатизація суспільства: науковий сегмент - проблеми та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. № 2, 2013. С. 62—67.

26. Шарко Д.Р. Деякі проблеми забезпечення вільного доступу до електронних інформаційних ресурсів в бібліотеках. URL: http://jurinnovation.com/publ_kac/statt/stattya_sharko_d_ani_rav_l_vni/

27. Шахбазян К.С. Права інтелектуальної власності в Інтернет-середовищі: використання бібліотеками ліцензій відкритого доступу *Creative commons*. Матеріали міжнародної конференції "Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору", 2016. С. 436—440.

Інформаційні ресурси

28. Сайт організації Creative Commons. URL: <https://creativecommons.org/>

29. Україномовні версії ліцензій CC. URL: <http://www.creativecommons.org.ua/translation>

30. Загальний огляд політики відкритого доступу Єврокомісії. URL: http://ec.europa.eu/research/participants/docs/h2020-funding-guide/cross-cutting-issues/open-access-dissemination_en.htm

31. OpenAIRE — сайт відкритого доступу до результатів програми "Горизонт 2020". URL: <https://www.openaire.eu/>

33. Огляд практики щодо відкритого доступу до наукової інформації в ЄС на сайті Єдиного цифрового ринку ЄС "Digital Single Market. Open Access to scientific information". URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/open-access>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Основні види ліцензій *Creative Commons*

Із зазначенням авторства *CC BY*. Ліцензія дозволяє іншим особам розповсюджувати, редагувати твір, вносити у нього зміни, брати його за основу для власних творів, використовувати з комерційною метою, за умови зазначення первинного авторства. Ліцензія надає найширші повноваження щодо використання твору.

Із зазначенням авторства — поширення на тих самих умовах *CC BY-SA*. Ліцензія дозволяє іншим редагувати твір, вносити у нього зміни, брати його за основу для власних творів, використовувати з комерційною метою, за умови зазначення первинного авторства, розповсюджувати похідні твори на тих самих умовах, що встановлені для оригіналу твору. Ліцензію використовує, наприклад, Вікіпедія.

Із зазначенням авторства — без похідних *CC BY-ND*. Ліцензія дозволяє розповсюдження, комерційне і некомерційне використання твору в незмінному вигляді із зазначенням авторства.

Із зазначенням авторства — некомерційна *CC BY-NC*. Ліцензія дозволяє іншим редагувати твір, змінювати його і брати його за основу для власних творів з некомерційною метою із зазначенням авторства на оригінал твору. Автори похідних творів можуть надавати ліцензії на похідні твори на інших умовах, ніж визначено для оригіналу.

Із зазначенням авторства — некомерційна — поширення на тих самих умовах CC BY-NC-SA. Ліцензія дозволяє іншим редагувати твір, змінювати його і брати за основу для власних творів з некомерційною метою. Автори похідних творів мають зазначити авторство на оригінал твору і надавати ліцензії на похідні твори на тих самих умовах, що встановлені для оригіналу твору.

Із зазначенням авторства — некомерційна — без похідних CC BY-NC-ND. Ліцензія надає користувачам найменший обсяг повноважень із наведених ліцензій: дозволяє поширювати твір за умови зазначення авторства на оригінал твору. Не дозволяє використовувати твір у комерційних цілях або змінювати його, утворювати похідні твори.

Ліцензія CC0. Серед ліцензій CC також є інструменти, котрі вказують, що твір є у суспільному надбанні. Ліцензія *No Rights Reserved*⁷⁸ дозволяє ліцензіарам відмовитися від усіх прав і передати твір у суспільне надбання. Позначення суспільне надбання (*Public domain*)⁷⁹ дає змогу позначити власний твір або твір, строк дії авторського права на який минув, як такий, що є у суспільному надбанні.

Особливості ліцензій CC. Ліцензії *Creative Commons* є невиключними. Особа, що має виключні майнові права на твір, може дозволити використання свого твору за ліцензією *Creative Commons* і після цього укласти інший договір про надання невиключної ліцензії, у тому числі на платних засадах.

Ліцензії діють протягом дії авторського права, що становить в Україні та ЄС строк життя автора та 70 років з моменту його смерті.

Ліцензію не можна відізвати чи анулювати. Особа, яка має майнові права на твір, може припинити поширення творів за ліцензіями CC у певний час, проте наявні копії будуть розповсюджуватися за ліцензією *Creative Commons*.

Кожна ліцензія зберігає авторські права за автором твору: право авторства, право першого продажу примірника твору.

Основні вимоги, передбачені ліцензіями CC.

Кожна ліцензія *вимагає від користувача* твору:

1. Одержувати дозвіл автора на будь-яку з дій, які автор вирішить обмежити.

⁷⁸ До таких тих творів, що знаходяться у всесвітньому суспільному надбанні, рекомендується застосовувати відмітку Public Domain Mark. URL: <https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/>

⁷⁹ <https://creativecommons.org/share-your-work/public-domain/pdm/>

2. Зберігати будь-яке повідомлення про авторське право на копіях творів.

3. Ставити посилання на ліцензію на копії твору.

4. Не змінювати умови для певного типу ліцензії.

5. Не використовувати технологію, щоб обмежити законне використання твору іншими отримувачами ліцензії.

Кожна ліцензія дозволяє користувачам творів (наприклад для ліцензії щодо некомерційного використання твору):

1. Копіювати твір.

2. Поширювати його.

3. Показувати або виконувати його публічно.

4. Здійснювати цифрові представлення твору.

5. Перекладати твір в інший формат як точну копію.

Фактори, які можна брати до уваги для визначення типу ліцензії на використання матеріалів наукових журналів та збірників наукових праць в електронному середовищі

1. Зв'язок типу ліцензій та обсягів використання твору

Відсутні дослідження зв'язку типу ліцензії вільного доступу *CC*, власних ліцензій видавництва та імпаکت-фактора журналу, який застосовує той чи інший вид ліцензій.

Для наукових статей, розміщених он-лайн з можливістю Інтернет-доступу необмеженого кола осіб та можливістю використання у власних цілях, відсутні дослідження щодо того, на скільки відсотків збільшується використання цих статей унаслідок застосування різних ліцензій вільного доступу.

Відомі міжнародні видавництва, які публікують журнали як електронні видання або у паперовому вигляді з паралельним представленням також в електронному середовищі, за наявності власної ліцензії, яка дозволяє читати тексти, розміщені на сайті видавництва, проте забороняє подальше поширення опублікованих творів користувачами, створення похідних творів, а також вимагає, щоб комерційне використання творів здійснювалось лише за дозволом видавництва, — мають іноді вищий імпакт-фактор ніж електронні журнали відкритого доступу з негайним он-лайн доступом до опублікованого видання та застосуванням найбільшої дозвоільної ліцензії *CC BY* (наприклад видавництво *Elsevier*).

2. Особливості створення та використання похідних творів

Найбільшим викликом для застосування ліцензій відкритого доступу в Україні, на нашу думку, є проблема *заборони чи дозволу* створення та подальшого поширення похідних творів⁸⁰.

⁸⁰ Похідний твір — твір, що є творчою переробкою іншого наявного твору без завданя шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів) (ст. 1 Закону України "Про авторське право і суміжні права"). Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти... переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів (ст. 15 Закону).

Адаптований матеріал — матеріал, що охороняється авторським і / або подібними правами, що є похідним від / або заснований на ліцензованому матеріалі, і в якому ліцензований матеріал перекладено, упорядковано, перероблено чи іншим чином змінено у спосіб, що потребує отримання дозволу від ліцензіара як суб'єкта авторського і / або по-

Відзначимо, що дозволяють створювати похідні твори ліцензії *Creative Commons CC BY*, *CC BY-SA*, *CC BY-NC*, *CC BY-NC-SA*, а забороняють — ліцензії *CC BY-ND*, *CC BY-NC-ND*.

Концепція похідних творів із можливістю створення їх лише за дозволом автора первісного твору виникла та застосовується перш за все для створення драматичного твору або сценарію фільму на основі епічного твору (роману, повісті тощо), створення музичного твору на основі оригінального твору(ів) (наприклад аранжування, оркестровка, обробка, ремікс тощо), створення фільму на основі драматичного чи епічного твору тощо.

Для творів літератури похідними, зокрема, є переклад та викладення своїми словами (переказ) з певною переробкою первісного твору.

Для наукових творів надання дозволу необмеженому колу осіб (ліцензії *CC*) чи певним особами на створення похідних творів означає, що автор дозволяє іншому фахівцю створювати статтю на основі своєї статті. Обсяг такого використання не обмежений, тобто 90 % такої похідної статті може бути текстом статті первісного автора, а 10 % — коментарі та зауваження іншого автора. При цьому така стаття може поширюватись під ім'ям нового автора із зазначенням, що вона зроблена на основі чи є результатом переробки первісної статті.

Для монографії, що написана, наприклад, колективом із трьох авторів, це означає, що будь-яка інша особа може написати додатковий розділ та розповсюдити монографію вже під ім'ям чотирьох осіб, включаючи себе, із зазначенням, хто і який розділ написав. Наскільки це відповідає очікуванням в Україні?

Ліцензії *CC* також не визначають критерію, чи автор похідного твору (переробленої чи доповненої статті або монографії), може вважатися автором у розумінні авторського права з відповідними майновими та немайновими правами на похідний твір. Це питання вирішують відповідно до національного законодавства країн.

Зазначимо, що є різні підходи до правового вирішення питання щодо можливості визначення особи, яка створила похідний твір, автором такого твору. В Україні, країнах СНД до таких творів застосовується критерій творчості (такі твори мають бути результатом творчої праці). Проте судова практика обмежена, відсутні тести та підходи до критеріїв визначення випадків, коли особа, що створила похідний твір, може вважатися автором такого твору, зокрема у разі переробки іншими авторами оригінальних літературних або наукових творів.

дібних прав. для потреб цієї публічної ліцензії, у разі, якщо ліцензованим матеріалом є музичний твір, виконання або фонограма, адаптований матеріал буде завжди виникати, коли ліцензований матеріал синхронізується у часі з рухомим зображенням (визначення "Адаптованого матеріалу" наведено у ліцензії *Creative Commons* із зазначенням авторства 4.0 Міжнародна Публічна Ліцензія (*CC BY*)). URL: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.uk>

Інша практика наявна в США, де існує розвинута судова практика та напрацьовані певні підходи до визначення авторства на похідні твори, а також на можливість використання у таких похідних творах первісних творів на підставі доктрини "справедливого використання". Вказане, а також існування високих академічних вимог для публікації творів (рецензування; вимоги певних видавництв щодо обмеженого обсягу зазначення у статтях результатів інших авторів, за винятком спеціальних оглядових статей, академічна етика щодо оригінальності академічних видань тощо) є причиною нерозповсюдження неоригінальних академічних творів.

Але за наявності проблеми плагіату у студентських роботах і наукових публікаціях, наявності значної кількості журналів, що публікують статті за кошти авторів, де не передбачена процедура рецензування статті фахівцями відповідного вузького профілю, надання необмеженому колу осіб права створення похідних творів на основі наукових статей і монографій, на наш погляд, може призвести до втрати оригінальності публікацій та продукування статей, дипломних робіт тощо як компіляцій з опублікованих творів інших авторів. *При цьому вказане буде здійснюватися цілком законним шляхом на основі наданого права авторами оригінальних статей.*

3. Види ліцензій, що застосовуються журналами відкритого доступу

Аналіз видів ліцензій, що застосовуються журналами відкритого доступу, зазначеними у *Directory of Open Access Journals (DOAJ)* ⁸¹, не дає змоги визначити, який саме вид ліцензії *CC* є найсприятливішим для підвищення індексів цитування або для поширення матеріалів журналів.

Зазначимо, що з 10 419 журналів вільного доступу, вказаних у директорії (на 19.11.2017), 4586 журналів застосовують ліцензію *CC BY*; 2326 — *CC BY-NC-ND*; 1731 — *CC BY-NC*; 669 — *CC BY-NC-SA*; 569 — *CC BY-SA*; 381 — *Publishing own license*; 93 — *CC BY-ND*.

4. Правила використання наукових статей для наукових журналів з високим імпаکت-фактором

Аналіз доступу до статей десяти перших наукових журналів із найвищим імпаکت-фактором (таблиця), зазначених у *Journal Citation Reports* за 2017 р. ⁸², свідчить, що у восьми з десяти журналів відсутнє розміщення

⁸¹ Directory of Open Access Journals (DOAJ). URL: <https://doaj.org/>

⁸² 2017 Latest Impact Factors (2016 Journal Citation Reports, Thomson Reuters) Research. June 2017. URL: <https://www.researchgate.net/> для всіх журналів, зазначених у Journal Citation Reports, може бути темою окремого дослідження.

**Десять наукових журналів із найвищим
імпакт-фактором у Web of Science**

Номер з/п	Журнал	Імпакт-фактор	Видавець
1	CA-A CANCER JOURNAL FOR CLINICIANS	187,040	Видається для American Cancer Society by Wiley-Blackwell
2	NEW ENGLAND JOURNAL OF MEDICINE	72,406	Massachusetts Medical Society
3	NATURE REVIEWS DRUG DISCOVERY	57,000	Springer Nature
4	CHEMICAL REVIEWS	47,928	American Chemical Society
5	LANCET	47,831	Elsevier
6	NATURE REVIEWS MOLECULAR CELL BIOLOGY	46,602	Springer Nature
7	JAMA-JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION	44.405	American Medical Association
8	NATURE BIOTECHNOLOGY	41.667	Springer Nature
9	NATURE REVIEWS GENETICS	40.282	Springer Nature
10	NATURE	40.137	Springer Nature

статей он-лайн з безоплатним доступом користувачів, а також відсутнє застосування ліцензій вільного доступу *CC* у цілому для всіх статей.

Для *New England Journal of Medicine* доступ до текстів статей на сайті журналу можливий через шість місяців з дати опублікування, проте він обмежений використанням виключно для власних потреб та відсутністю в цілому для таких статей застосування ліцензій вільного доступу.

Для журналу *LANCET* доступ до статей можливий після періоду ембарго. Видавництво застосовує власну ліцензію, що забороняє розповсюдження та передрук, у тому числі розміщення в інших репозиторіях, використання частин тексту в інших творах (створення похідних творів), продаж або використання з комерційною метою. Дозволено читати, друкувати, здійснювати переклад статті, здійснювати завантаження з метою

text and data mining. Надання дозволу на некомерційне та комерційне використання здійснюється через *Copyright Clearance Center* та передбачає сплату відповідних коштів, сума яких залежить від способу, масштабу використання та особи, яка запросила дозвіл.

Журнали, що займають перші десять позицій у рейтингу, застосовують механізм публікації окремих статей за зеленим чи золотим вільним доступом. При цьому, наприклад, для *Chemical Reviews* автори або організації, що надають фінансування, мають оплачувати статтю з негайним вільним доступом за \$4,000 та доступом через 12 місяців — \$2,000. Також автори, які бажають використовувати ліцензію *CC BY* або *CC BY-NC-ND*, сплачують за застосування ліцензії \$500 для учасників *ACS* та \$1,000 для інших осіб⁸³.

⁸³ ACS Publications. License and Pricing Options. URL: <http://pubs.acs.org/page/4authors/authorchoice/options.html#optionb>

Журнали Видавництва *Springer Nature* до 2014 р. он-лайн були доступні лише для передплатників та ряду інших організацій. З 2014 р. передплатники та деякі медіаустанови можуть розповсюджувати посилання на он-лайн тексти журналу, проте не мають можливості завантажувати, копіювати, друкувати або іншим чином поширювати цифровий текст. Використання можливе після надання дозволу та інколи — сплати коштів через систему управління цифровими правами *ReadCube (Macmillan Digital Science)*.

2.1.6. Виготовляти копії Твору при додатковому тиражуванні Видання у паперовому та електронному вигляді.

2.1.7. Здійснювати розповсюдження Твору на території України та інших країн шляхом:

- передплати, продажу та безоплатної передачі Видання, де опубліковано Твір, у тому числі копій Твору в електронному вигляді та їх перекладів;

- надання доступу до Твору у мережі Інтернет;

- включення Твору як складової частини до збірників, баз даних тощо;

- за погодженням із Ліцензіатом — публікації Твору в інших, у тому числі іноземних, виданнях.

2.2. Ліцензіар надає Ліцензіату право видати субліцензію видавничій організації на способи використання Твору, зазначені у п. 2.1.

2.3. Ліцензіар надає Ліцензіату право передбачити у субліцензії видавничій організації право такої організації укладати субліцензійні договори з третіми особами, що потрібні для здійснення визначених у п. 2.1 способів використання.

2.4. Якщо при публікації Твору в іноземних виданнях чи використанні Твору іншими способами, зазначеними у п. 2.1, передбачено сплату Ліцензіару відповідної винагороди, Ліцензіат та Ліцензіар укладають додаткову угоду до цього Договору щодо її сплати.

3. Територія та строк використання

Ліцензіар надає Ліцензіату право на використання Твору способами, зазначеними у п. 2.1 цього Договору, на території України та інших країн протягом строку дії авторського права на Твір.

4. Застереження

Ліцензіар заявляє, що:

- він є автором (співавтором) Твору;

- авторські права на даний Твір не передані іншому видавцю;

- даний Твір не був раніше опублікований і не буде опублікований у будь-якому іншому виданні до публікації його Ліцензіатом;

- він має право на надання дозволу (ліцензії) на використання Твору за цим Договором, у випадку, якщо Твір створено у зв'язку з виконанням трудового договору;

- він не порушив права інтелектуальної власності інших осіб. Якщо у Творі наведені матеріали інших осіб, за виключенням випадків цитування в обсязі, виправданому науковим, інформаційним або критичним характером Твору, використання таких матеріалів здійснюється Ліцензіаром з дотриманням норм законодавства.

5. Інші умови

5.1. Договір є чинним з дати його підписання та укладається на строк дії авторського права на Твір.

5.2. Ліцензіар відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" дає згоду Ліцензіату на обробку ним та надання третім особам своїх персональних даних з метою укладення і виконання цього договору та реалізації Ліцензіатом своїх обов'язків, встановлених чинним законодавством.

Ліцензіар підтверджує, що повідомлений (без додаткового письмового повідомлення) про права, встановлені Законом України "Про захист персональних даних", зміст їх зрозумілий.

6. Реквізити і підписи сторін

Ліцензіат _____

Ліцензіар _____

Адреса: _____

Адреса: _____

р/р _____

Паспорт серії __№_____

Банк: _____

Виданий _____

МФО _____

Дата видачі _____

ЄДРПОУ _____

Ідентифікаційний номер _____

Ліцензіат _____

Ліцензіар _____

(м.п.)

(Заповнюється та підписується всіма співавторами Твору, або одним зі співавторів від імені всіх за письмовим дорученням)

**Примірний ліцензійний договір
на використання твору
з автором(ами) наукової монографії⁸⁵**

м. Київ

" __ " _____ 20__ р.

(П.І.Б. автора, співавторів)

що надалі іменується Ліцензіар(и), з одного боку, та _____
_____ (назва наукової установи НАН України) в особі
директора _____, який діє на підставі Статуту й надалі іме-
нується Ліцензіат, з другого боку, уклали даний договір про таке:

1. Предмет договору

Варіанти пункту 1.1.:

Варіант 1: якщо монографія створена автором одноосібно⁸⁶:

1.1. Ліцензіар надає Ліцензіату безоплатно одиничну ліцензію на ви-
користання твору наукового характеру (назва твору) _____
_____ (далі — Твір), викладеного
_____ мовою, на умовах, визначених цим Договором.

*Варіант 2: якщо монографія створена у співавторстві але не складається
з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення:*

1.1. Ліцензіари надають Ліцензіату безоплатно одиничну ліцензію на
використання твору наукового характеру (назва твору) _____
_____ (далі — Твір), викладеного _____
мовою, на умовах, визначених цим Договором

*Варіант 3: якщо монографія створена у співавторстві та складається з
частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення (підготовлена
певним автором(ами) самостійно від інших авторів монографії):*

1.1. Ліцензіари надають Ліцензіату безоплатно одиничну ліцензію на
використання твору наукового характеру (назва твору) _____
_____ (далі — Твір):

1) _____ (П.І.Б. автора) є автором _____ (назва частини
твору);

2) _____ (П.І.П. автора) є автором _____ (назва частини
твору);

⁸⁵ При укладанні договору з автором твору, що входить до збірника або іншого складеного твору, договір має назву: "Ліцензійний договір №__ на використання твору, що входить до складеного твору між установою НАН України та автором(ами)"

⁸⁶ Цей варіант п. 1.1. застосовується також під час укладання договору з автором твору, що входить до збірника або іншого складеного твору.

викладеного _____ мовою, на умовах, визначених цим Договором.

1.2. Ліцензіар(и) надає Ліцензіату Твір у паперовому та електронному вигляді, оформлений згідно з вимогами _____.

2. Майнові права інтелектуальної власності на Твір

2.1. Одиначна ліцензія на використання Твору, визначена у п. 1.1. цього Договору, включає надання Ліцензіату дозволу:

- 1) на використання Твору;
- 2) на укладання субліцензійних договорів з третіми особами щодо надання права використання Твору;
- 3) на здійснення дій щодо перешкоджання неправомірного використання Твору, в тому числі на заборону неправомірного використання у сфері, що обмежена цією ліцензією.

2.2. Ліцензіар(и) має право використовувати Твір та створювати похідні твори, а також надавати дозвіл іншим особам на використання похідних творів, якщо інше не визначено цим договором.

3. Способи використання Твору

3.1. Ліцензіар надає Ліцензіату право на використання Твору такими способами:

3.1.1. Використовувати Твір шляхом опублікування _____ мовою. Погоджений Ліцензіатом і Ліцензіаром примірник Твору, прийнятого до друку, є невід'ємною частиною Ліцензійного договору.

3.1.2. Перекладати Твір у випадку, коли Твір викладений мовою іншою, ніж мова, якою передбачена публікація, а також на мову інших країн для його розповсюдження відповідно до п. 3.1.5.

3.1.3. Розповсюджувати Твір на безоплатній основі згідно з відповідним розпорядженням Президії НАН України та вимогами законодавства щодо розсилки контрольних та обов'язкових примірників Видання.

3.1.4. Здійснювати додаткове тиражування Твору у паперовому та електронному вигляді.

3.1.5. Здійснювати розповсюдження Твору на території України та інших країн шляхом:

- продажу та безоплатної передачі Твору, у тому числі копій Твору в електронному вигляді та їх перекладів;
- надання доступу до Твору у мережі Інтернет;
- включення Твору як складової частини до баз даних;
- за погодженням із Ліцензіатом — переклад та публікація твору у видавництвах іноземних країн.

3.2. Якщо при публікації Твору в іноземних виданнях чи використанні Твору іншими способами, зазначеними у п. 3.1, передбачено сплату

Ліцензіару відповідної винагороди, Ліцензіат та Ліцензіар укладають додаткову угоду до цього Договору щодо її сплати.

4. Територія та строк використання

Ліцензіар надає Ліцензіату право на використання Твору способами, зазначеними у п. 3.1 цього Договору, на території України та інших країн протягом строку дії авторського права на Твір.

5. Застереження

Ліцензіар заявляє, що:

- він є автором (співавтором) Твору;
- авторські права на даний Твір не передані іншому видавцю;
- даний Твір не був раніше опублікований і не буде опублікований у будь-якому іншому виданні до публікації його Ліцензіатом;
- він має право на надання дозволу (ліцензії) на використання Твору за цим Договором, у випадку, якщо Твір створено у зв'язку з виконанням трудового договору;
- він не порушив права інтелектуальної власності інших осіб. Якщо у Творі наведені матеріали інших осіб, за виключенням випадків цитування в обсязі, виправданому науковим, інформаційним або критичним характером Твору, використання таких матеріалів здійснюється Ліцензіаром з дотриманням норм законодавства.

6. Інші умови

6.1. Договір є чинним з дати його підписання та укладається на строк дії авторського права на Твір.

6.2. У випадку, якщо Ліцензіатом протягом року з дня підписання цього Договору не будуть здійснено дії щодо опублікування Твору та його розповсюдження, цей Договір може бути на вимогу Ліцензіара розірвано.

6.3. Всі зміни та доповнення до цього Договору повинні викладатися у письмовій формі і підписуватися уповноваженими на те особами.

6.4. У випадку виникнення суперечок між Ліцензіарами та Ліцензіатом з питань, що передбачені цим Договором, сторони вживають всі заходи для вирішення суперечок шляхом переговорів між собою.

У випадку неможливості вирішення вказаних спорів шляхом переговорів, суперечки вирішуються у порядку, визначеному чинним законодавством.

6.5. Договір складено у двох екземплярах, по одному для кожної зі сторін.

6.6. Ліцензіар відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" дає згоду Ліцензіату на обробку ним та надання третім особам своїх персональних даних з метою укладення і виконання цього договору

та реалізації Ліцензіатом своїх обов'язків, встановлених чинним законодавством.

Ліцензіар підтверджує, що повідомлений (без додаткового письмового повідомлення) про права, встановлені Законом України "Про захист персональних даних", зміст їх зрозумілий.

7. Реквізити і підписи сторін

Ліцензіат _____

Ліцензіар _____

Адреса: _____

Адреса: _____

р/р _____

Паспорт серії __№_____

Банк: _____

Виданий _____

МФО _____

Дата видачі _____

ЄДРПОУ _____

Ідентифікаційний номер _____

Ліцензіат _____

Ліцензіар _____

(м.п.)

(Заповнюється та підписується всіма співавторами Твору, або одним зі співавторів від імені всіх за письмовим дорученням)

**Примірний договір на підготовку
та випуск видавничої продукції
(наукового журналу)**

м. Київ

"__" _____ 20__ р.

_____ в особі директора _____, який діє на підставі Статуту й надалі іменується Замовник, з одного боку, та _____ (назва видавництва) в особі директора _____, який діє на підставі Статуту й надалі іменується Виконавець, з другого боку, уклали даний договір про таке:

1. Предмет договору

1.1. Замовник доручає Виконавцю здійснювати випуск журналу _____ (далі — Продукція), тиражем __ примірників кожного номера згідно з _____ на умовах, визначених цим Договором.

1.2. Замовник несе відповідальність за наповнення та комплектність матеріалів, переданих до друку.

1.3. Замовник зобов'язується надати Виконавцю копію оригінал-макета номера Продукції у цифровому вигляді, представленому у форматі _____ (pdf, версії 1,3—1,4, Press Quality), розмір сторінки в _____ (pdf) має дорівнювати розміру журналу після обрізу. Також до файла додається роздрукований варіант.

1.4. Виконавець здійснює:

- тиражування Продукції відповідно до узгодженого Графіка підготовки та випуску журналу, який є невід'ємною частиною цього Договору;
- розповсюдження тиражу видавничої продукції на безоплатній основі згідно з відповідним розпорядженням Президії НАН України;
- розсилку контрольних та обов'язкових примірників Продукції у кількості 13 шт. кожного номера відповідно до чинного законодавства України.

1.5. Договір є чинним з дати його підписання та укладається на строк до 20__ року.

2. Інші умови

2.1. Виконавець має право здійснювати виготовлення додаткового тиражу Продукції у паперовому та електронному вигляді, переклад Продукції та окремих творів, що входять до складу Продукції (далі — Твори), а також право на їх розповсюдження на території України та інших країн шляхом:

- передплати, продажу та безоплатної передачі, у тому числі копій Продукції та Творів у електронному вигляді та їх перекладів;
- надання доступу в мережі Інтернет;
- включення складовою частиною до збірників, баз даних тощо;
- за погодженням із Замовником здійснення публікації Продукції та Творів в інших, у тому числі іноземних, виданнях.

2.2. Усі зміни, доповнення до цього договору дійсні, якщо вони виконані у письмовій формі та підписані обома сторонами.

2.3. Цей договір укладено у двох примірниках, по одному для кожної зі сторін, причому вони мають однакову юридичну силу.

3. Питання охорони прав інтелектуальної власності

3.1. Замовник гарантує, що він:

- уклав з авторами Творів, які подаються до опублікування у журналі _____, ліцензійні договори на використання вказаних Творів, що передбачають право Замовника надавати субліцензію видавничій організації в обсязі, зазначеному у п. 3.2, 3.3 цього Договору;

- має право власності на оригінал-макет номера Продукції та майнові права інтелектуальної власності на оформлення номера Продукції.

3.2. Замовник надає Виконавцю субліцензію на використання Продукції як складеного твору та Творів, що складають Продукцію, такими способами:

3.2.1. Використовувати Продукцію та Твори шляхом опублікування їх у _____ (вказати повне найменування журналу) _____ мовою (вказати мову викладення);

3.2.2. Використовувати Продукцію та Твори способами, зазначеними у п.п. 1.4, 2.1 цього Договору, та укладати субліцензійні договори з третіми особами, що потрібні для здійснення визначених у п.п. 1.4., 2.1, 3.2.1 способів використання.

3.3. Замовник надає Виконавцю право на використання Продукції та Творів способами, зазначеними у п.п. 1.4, 2.1, 3.2 цього Договору, на території України та інших країн протягом строку дії авторського права на Продукцію та Твори.

3.4. Положення пунктів 1.4, 2.1, 3.2, 3.3 цього Договору набувають чинності відносно певного номера Продукції та Творів, що складають Продукцію, з дня підписання акта щодо передачі Замовником Виконавцю копії оригінал-макета номера Продукції в паперовому та/або електронному вигляді відповідно до п. 1.3 цього Договору.

Підписання акта може здійснюватися шляхом підписання Виконавцем копії акта, отриманого від Замовника факсом, та надсилання його факсом Замовнику.

4. Відповідальність сторін

За невиконання або неналежне виконання умов цього договору сторони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України.

5. Реквізити і підписи сторін

Виконавець _____	Замовник _____
Адреса: _____	Адреса: _____
р/р _____	р/р _____
Банк: _____	Банк _____
МФО _____	МФО _____
ЄДРПОУ _____	ЄДРПОУ _____
Виконавець _____	Замовник _____

Примірний договір на підготовку та випуск видавничої продукції (монографії)

м. Київ

"__" _____ 20__ р.

_____ в особі директора _____, який діє на підставі Статуту й надалі іменується Замовник, з одного боку, та _____ (назва видавництва НАН України) в особі директора _____, який діє на підставі Статуту й надалі іменується Виконавець, з другого боку, уклали даний договір про таке:

1. Предмет договору

1.1. Замовник доручає Виконавцю здійснити видання письмового твору наукового характеру — монографії _____ (назва Твору), (далі — Продукція), автором якої є _____ (далі — Автор), тиражем __ примірників на умовах, визначених цим Договором.

1.2. Замовник несе відповідальність за наповнення та комплектність матеріалів, переданих до друку.

1.3. Замовник зобов'язується надати Виконавцю рукопис Продукції в електронному та паперовому вигляді.

1.4. Виконавець здійснює:

- розробку оригінал-макета Продукції ⁸⁷;
- видання Продукції у строк до _____;
- розповсюдження тиражу Продукції на безоплатній основі згідно з відповідним розпорядженням Президії НАН України;
- розсилку контрольних та обов'язкових примірників Продукції у кількості __ шт. відповідно до чинного законодавства України;
- передавання Замовнику копії Продукції у цифровому вигляді у форматі _____.

1.5. Договір є чинним з дати його підписання та укладається на строк до "__" _____ 201__ р.

2. Інші умови

2.1. Виконавець має право здійснювати виготовлення додаткового тиражу Продукції у паперовому та електронному вигляді, переклад Продукції, а також право на її розповсюдження на території України та інших країн шляхом:

⁸⁷ Варіант договору, коли оригінал-макет монографії створює Виконавець.

- продажу та безоплатної передачі, у тому числі копій Продукції у цифровому вигляді та їх перекладів;
- надання доступу в мережі Інтернет;
- включення до баз даних тощо;
- за погодженням із Замовником здійснення публікації Продукції в інших, у тому числі іноземних, виданнях.

2.2. Виконавець та Замовник при продажу або іншому використанні додаткового тиражу Продукції узгоджують розмір роялті, що сплачується Замовнику від вартості реалізованих копій Продукції, а також іншого комерційного використання Продукції, що оформлюється додатком до цього Договору.

З отриманих сум роялті Замовник сплачує автору(ам) твору винагороду, що визначається: додатком до Примірнього ліцензійного договору на використання твору з автором(ами) наукової монографії (п. 2.2. договору) та пунктом 7 Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України, затвердженого розпорядження Президії НАН України від 16.01.08 № 15 "Про підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності" (із змінами).

2.3. Усі зміни, доповнення до цього Договору дійсні, якщо вони виконані у письмовій формі та підписані обома сторонами.

2.4. Цей Договір укладено у двох примірниках, по одному для кожної зі сторін, причому вони мають однакову юридичну силу.

3. Питання охорони прав інтелектуальної власності

3.1. Замовник гарантує, що Автор(и) надав (надали) виключну ліцензію на використання виключних майнових прав на письмовий твір наукового характеру — монографію _____ (назва Твору) відповідно до Ліцензійного договору № __ від " __ " _____ 20 ____ р.

3.2. Замовник надає Виконавцю ліцензію на використання Продукції такими способами:

3.2.1. Використовувати Продукцію шляхом її видання _____ мовою (вказати мову викладення);

3.2.2. Використовувати Продукцію способами, зазначеними у п.п. 1.1., 1.4, 2.1 цього Договору, та укладати субліцензійні договори з третіми особами, що потрібні для здійснення визначених у п.п. 1.1., 1.4., 2.1, 3.2.1 способів використання.

3.3. Замовник надає Виконавцю право на використання Продукції способами, зазначеними у п.п. 1.1., 1.4, 2.1, 3.2 цього Договору, на території України та інших країн протягом строку дії авторського права на Продукцію.

3.4. Права на використання оригінал-макета та цифрової копії Продукції.

Варіант А. Як Виконавець, так і Замовник передбачають здійснювати дії, визначені п. 2.1. цього Договору

Виконавець надає Замовнику невиключну ліцензію на використання оформлення Продукції в оригінал-макеті Продукції та у цифрових копіях Продукції протягом строку дії авторського права на Продукцію, на території України та інших країн будь-якими способами та передає цифрову копію оригінал-макета Продукції та цифрову копію примірника Продукції у форматі___ Замовнику, що оформлюється актом.

Варіант В. Виконавець здійснює дії, визначені п. 2.1. цього Договору. Замовник використовує цифрову копію Продукції будь-якими способами.

Виконавець надає Замовнику невиключну ліцензію на використання оформлення Продукції у цифрових копіях Продукції протягом строку дії авторського права на Продукцію на території України та інших країн будь-якими способами та передає цифрову копію примірника Продукції у форматі___ Замовнику, що оформлюється актом.

Варіант С. Виключні майнові права на оформлення Продукції передаються Замовнику.

Виконавець після виконання дій, визначених п. 1.4 цього Договору, передає Замовнику виключні майнові авторські права на оформлення Продукції в оригінал-макеті та цифрової копії Продукції та передає цифрову копію оригінал-макета Продукції та цифрову копію примірника Продукції у форматі___ Замовнику, що оформлюється актом ⁸⁸.

4. Відповідальність сторін

За невиконання або неналежне виконання умов цього договору сторони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України.

5. Реквізити і підписи сторін

Виконавець _____ **Замовник** _____

Адреса: _____ Адреса: _____

р/р _____ р/р _____

Банк: _____ Банк _____

МФО _____ МФО _____

ЄДРПОУ _____ ЄДРПОУ _____

Виконавець _____ **Замовник** _____

⁸⁸ У вказаному випадку п. 2.1, 2.2 з примірного договору мають бути вилучені.

Науково-виробниче видання

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
«АКАДЕМПЕРІОДИКА» НАН УКРАЇНИ

КАПЦА Юрій Михайлович
ШАБХАЗЯН Карина Суренівна
МАХНОВСЬКИЙ Дмитро Станіславович
ВАКАРЕНКО Олена Геннадіївна
РАДЧЕНКО Анна Ігорівна
БОЛКОТУН Зоя Анатоліївна

**ПИТАННЯ ОХОРОНИ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА
У НАУКОВИХ ВИДАННЯХ**
(методичні рекомендації)

Редактори *А.І. Радченко, З.А. Болкотун*
Художнє оформлення *Є.О. Ільницького*
Коректор *З.А. Болкотун*
Технічний редактор *Т.М. Шендерович*
Комп'ютерна верстка *С.В. Кубарева*

Підписано до друку 26.12.2017. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 6,51. Обл.-вид. арк. 6,93.
Тираж 100 прим. Зам. № 5140.

Видавець і виготовлювач
Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
01004, Київ-4, вул. Терещенківська, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серії ДК № 544 від 27.07.2001 р.